

ATTILA KOVÁCS, DUŠAN NEČAK, MATEJA REŽEK, SARA BREZIGAR

MADŽARSKA BEGUNSKA PROBLEMATIKA LETA 1956 – PRIMER JUGOSLAVIJE IN SLOVENIJE

HUNGARIAN REFUGEE ISSUES IN 1956 – THE CASE OF YUGOSLAVIA AND SLOVENIA

The article is a short survey of the results of the Target Research Project “Comparative study of the security system in the crisis situation with regard to refugee issues: the problem of Hungarian refugees in Slovenia after WWII and particularly in the years 1956 to 1957”, dealing with Hungarian refugee issues in Slovenia in the period, presented from a wider perspective. Within the international context and based on German, Austrian, Yugoslav and Slovene archives and literature, the study presents Yugoslav-Hungarian and Yugoslav-Soviet relations in the light of the 1956 Hungarian revolution and its impact in Slovenia and Yugoslavia. The emphasis is on the Hungarian refugee issues in Yugoslavia and Slovenia, particularly on the arrival of refugees to Yugoslavia, their settling in camps, along with the system and financing of the latter. Some 20.000 Hungarian refugees sought shelter in Yugoslavia, which is about one tenth of all refugees who left Hungary after the suppression of the revolution. 2361 refugees were placed in camps in the territory of Slovenia. Apart from the archives, newspapers and other literature, the authors also made use of the method of in-depth interviews.

Keywords: Hungarian revolution in 1956, Hungarian refugees, security system, crisis situation, refugee camps, refugee camps in Slovenia, Yugoslav-Hungarian relations

Prispevek, ki je sicer kratek povzetek rezultata dela na ciljnem raziskovalnem projektu z naslovom “Primerjalno proučevanje delovanja varnostnega sistema v krizni situaciji z ozirom na begunsko problematiko: problematika madžarskih beguncev v Sloveniji po drugi svetovni vojni in zlasti v letih 1956–57”, obravnava madžarsko begunsko vprašanje na Slovenskem v omejenem obdobju. Avtorji so madžarsko begunsko problematiko v Sloveniji prikazali v širšem kontekstu. Študija tako v okviru mednarodnega konteksta na podlagi nemških, avstrijskih, jugoslovanskih in slovenskih arhivskih dokumentov ter literature prikaže jugoslovansko-madžarske in jugoslovansko-sovjetske odnose v luči madžarske revolucije leta 1956 ter predstavi odmev madžarskih dogodkov v Sloveniji in Jugoslaviji. Osrednji del prispevka obravnava madžarsko begunsko problematiko v Jugoslaviji in Sloveniji. V tem sklopu prispevek posebej obravnava prihod beguncev v Jugoslavijo, njihovo nastanitev v taboriščih, ureditev in financiranje taborišč. V Jugoslaviji si je zatočišče poiskalo okoli 20.000 madžarskih beguncev oziroma desetina vseh beguncev, ki so po zatrtju revolucije zapustili Madžarsko. Od teh so oblasti v taborišča na območju Slovenije namestile 2.361 beguncev iz Madžarske. Pri prikazu begunske problematike v Sloveniji so avtorji poleg arhivskih virov, časopisne periodike in literature uporabili tudi metodo globinskih intervjujev.

Ključne besede: madžarska revolucija leta 1956, madžarski begunci, varnostni sistem, krizna situacija, begunska taborišča, begunska taborišča v Sloveniji, jugoslovansko-madžarski odnosi

UVOD

Po drugi svetovni vojni sta območje Slovenije zajela dva večja begunska valova: v prvi polovici devetdesetih let so po razpadu skupne jugoslovanske države številni begunci iz držav naslednic Jugoslavije zatočišče poiskali prav v Sloveniji. Drugi takšen val pa je bil ob koncu leta 1956, še večji pa v prvi tretjini leta 1957, ko se je skoraj 20.000 madžarskih beguncev umaknilo v Jugoslavijo, večje število tudi v Slovenijo. Po porazu oziroma zatrtju revolucije oktobra leta 1956 je namreč Madžarsko zapustilo skoraj 200.000 beguncev. Večina, približno 90 odstotkov, je zbežala preko Avstrije, manjši del pa se je odpravil proti jugu, proti Jugoslaviji. Malo več kot desetina vseh madžarskih beguncev v Jugoslaviji, 2.361 oseb, je bilo nastanjenih v taboriščih v Sloveniji. Skoraj za vse begunce v Sloveniji je bila naj-severnejša republika jugoslovanske države le tranzitna postaja na poti v zahodne dežele.

V sklopu ciljnega raziskovalnega projekta z naslovom "Primerjalno proučevanje delovanja varnostnega sistema v krizni situaciji z ozirom na begunsko problematiko: problematika madžarskih beguncev v Sloveniji po drugi svetovni vojni in zlasti v letih 1956–57" (šifra projekta: V5-0261) smo raziskovalci na projektu¹ s pomočjo arhivskih virov, periodike, literature in pričevanj ljudi poskušali čim bolj celovito prikazati madžarsko begunsko problematiko v Sloveniji in Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Tako smo v okviru projekta analizirali mednarodni okvir madžarske revolucije in v sklopu tega mednarodni vidik madžarske begunske problematike ter odnos jugoslovanskega (in v tem sklopu tudi slovenskega) vodstva do dogajanj na Madžarskem. Sama raziskava se je osredotočila na odnos jugoslovanske države in slovenskih oblasti do beguncev ter na ukrepe za urejanje begunske problematike. V sklopu tega se je raziskava posebej posvetila urejanju zbirnih centrov in taborišč za begunce, njihovi preskrbi kakor tudi izselitvi na zahod oziroma vrnitvi v domovino. V nadaljevanju predstavljamo povzetek glavnih izsledkov dela na projektu oziroma na kratko predstavljamo problematiko madžarskih beguncev leta 1956 in 1957 v Jugoslaviji in Sloveniji.

JUGOSLOVANSKO-MADŽARSKI ODNOSI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI TER VPLIV MADŽARSKE VSTAJE LETA 1956 NA NADALJNJI POTEK JUGOSLOVANSKO-MADŽARSKIH STIKOV

Najmočnejši vpliv na jugoslovansko-madžarske stike po drugi svetovni vojni je imelo izoblikovanje jugoslovansko-sovjetskih stikov. Dobrososedski odnosi, ki so trajali do leta 1948, so se po izključitvi Jugoslavije iz socialističnega tabora izredno



¹ Na projektu so sodelovali: doc. dr. Attila Kovács (INV – nosilec projekta), red. prof. dr. Dušan Nečak (FF Ljubljana, Oddelek za zgodovino), doc. dr. Mateja Režek (Inštitut Nove revije) in dr. Sara Brezigar (INV).

poslabšali. Po resoluciji informbiroja je Madžarska z Rákosijem na čelu postala ena izmed najglasnejših zagovornic protijugoslovanske kampanje. Po Stalinovi smrti je novo sovjetsko vodstvo nemudoma začelo z urejanjem stikov. Beogradska deklaracija, izdana ob obisku Hruščova v Jugoslaviji (2. junija 1955), sporočilo XX. kongresa KP SZ ter Titov obisk v Moskvi junija 1956 so bile posamezne etape pragmatičnega približevanja tako na državni ravni kakor tudi na ravni partij (Top Secret 1995: 5–11).

Urejanju odnosov med Beogradom in Moskvo je sledilo tudi jugoslovansko-madžarsko zблиžanje. Še v letu Stalinove smrti so se med državama uredili diplomatski odnosi, prenehali obmejni incidenti, oživili gospodarski stiki, sklenjeni pa so bili številni sporazumi (na področju kulture, znanosti, športa, itd.). Odnosi med državama sicer z vrnitvijo Rákosija na začetku leta 1955 niso doživeli zloma, a je dal Tito jasno vedeti, da glavni organizator procesa Rajk ovira napredek. Montirani proces zoper Lászla Rajka se je namreč pojavil kot odkritje titoistične vohunske združbe, delovalo pa je seveda v prid sovjetskimi zunanjepolitičnim ciljem, naperjenim proti Jugoslaviji. Poleg veliko drugega – predvsem ob poglobitvi madžarske notranjepolitične krize – je pri tem, da so sovjetski voditelji julija 1956 “odrekli podporo” Rákosiju, tudi to igralo pomembno vlogo. V času njegovega naslednika, Ernőja Gerőja, so Lászla Rajka in njegove tovariše rehabilitirali in ponovno pokopali (6. oktobra 1956), ta dogodek pa ni pomenil samo diskreditacije “rákosizma”, temveč obenem tudi rehabilitacijo Jugoslavije, zaradi česar je Beograd v boju proti stalinizmu lahko še izrazil svoje pozitivni primer (Ripp 2006: 60–61).

Sredi oktobra 1956 je v Beograd odpotoval celotni madžarski politični vrh (Gerő, Hegedűs, Kádár). Čeprav sta se državi na formalni ravni pobotali, Jugoslovani od Gerőjeve vlade niso pričakovali nekih resnejših reform v zvezi z destalinizacijo. Nasprotno temu pa so jugoslovanski politiki, temelječi na načelu neodvisnosti, enakopravnosti in nevmešavanju, zunanjepolitični pogledi in prizadevanja Imre Nagyja izredno ustrezali. Tito je upal, da bo v primeru ugodnih razpletov v Madžarski našel zaveznika in primerne partnerja, ki bo v procesu destalinizacije podpiral jugoslovanske ideje (Ripp 2006: 61).

Madžarska vstaja 23. oktobra je jugoslovansko vlado, ki je prve dne prežive-la v pričakovanju in zbiranju informacij, zelo presenetila. Tito je 29. oktobra v odprtem pismu podprl preorganizirano madžarsko partijsko vodstvo in njihova prizadevanja, a je hkrati tudi povedal, da mora biti sprejetje antistalinistične vstaje izključno v skladu s prenovljenim socializmom. Hkrati je izrazil tudi zaskrbljenost zaradi dejstva, da so se dogodki spremenili v oborožen konflikt. Po 30. oktobru je za jugoslovansko vodstvo postalo jasno, da konsolidacijske poskuse vlade Imre Nagyja, ki je postopoma postajala vedno bolj večstrankarska in koalicijska, glede na svoja načela ne morejo več podpirati, saj so madžarski dogodki prestopili tisto mejo, ki bi bila za Jugoslovane še sprejemljiva (Top Secret 1995: 17–18).

Na jugoslovansko-sovjetskem srečanju na Brionih v noči z 2. na 3. november so se jugoslovanski voditelji Tito, Kardelj in Ranković strinjali s Hruščovom in Malenkovicem, ki sta na sestanek prišla skrivoma, da so na Madžarskem ogrožene "pridobitve socializma", obenem pa so namesto Ferenca Münnicha (ki so ga podpirali sovjeti) za voditelja protivlade predlagali Jánoša Kádárja. Ni pa prišlo do konkretnega dogovora glede sovjetske vojaške intervencije in pa Imreja Nagyja, kar je pozneje privedlo do konflikta med državama (Top Secret 1995: 19).

Po drugi sovjetski intervenciji 4. novembra se je Imre Nagy s številnimi sodelavci in z njihovimi družinami umaknil na jugoslovansko veleposlaništvo, kjer so jim podelili azil. Za novo Kádárjevo vlado je pobegla vlada na čelu z Nagyjem, ki se ni odpovedal položaju ministrskega predsednika, pomenila velik izziv. Sovjeti so veleposlaništvo blokirali ter tako kot Kádárjeva vlada obtožili Beograd prikrivanja Imre Nagyja. Po daljših pogajanjih je Kádárjeva vlada 21. novembra izdala pisno obljubo o nekaznovanju in svobodni vrnitvi Nagyjeve skupine, v zameno pa zahtevala ukinitev pravice do azila. Toda po odhodu z veleposlaništva so sovjeti Nagyjevo skupino aretirali in že naslednji dan, 23. novembra, deportirali v romunski Snagov. Jugoslovanska vlada je proti temu ostro protestirala, temu pa sta sledila tristranska jugoslovansko-sovjetsko-madžarska diplomatska vojna in medijski spor, ki je prav tako spremljal Nagyjevo aretacijo in sam proces. Madžarsko-jugoslovanski odnosi so se znova močno poslabšali in se normalizirali šele v letih 1961–62 (Juhász 2006: 7).

Jugoslovansko-madžarske odnose je po madžarskih dogodkih leta 1956 poleg ugrabitve skupine Imre Nagyja obarvala še ena "zadeva"; vprašanje madžarskih beguncev. Na odnose med državama ta problem sicer ni imel tako velikega vpliva kot zadeva Nagy, a sta omenjena dva nova elementa znotraj jugoslovansko-madžarskih odnosov vplivala tudi drug na drugega.

SOVJETSKO-JUGOSLOVANSKI ODNOSI V LUČI DOGODKOV NA MADŽARSKEM LETA 1956

V prejšnjem poglavju smo pričujoče vprašanje delno že omenili, saj so v omenjenem obdobju jugoslovansko-madžarske stike opredeljevali predvsem jugoslovansko-sovjetski odnosi. Zaradi tega bomo v nadaljevanju jugoslovansko-sovjetske stike pregledali v luči dogodkov iz leta 1956 oziroma analizirali določene elemente jugoslovansko-sovjetske korespondence, ki je izbruhnila po madžarski revoluciji.

Madžarski dogodki jeseni 1956 in jugoslovanska vloga v njih so poleg notranje-političnega in znotrajpartijskega razvoja v Jugoslaviji najbolj bremenili sovjetsko-jugoslovanske odnose. Madžarski dogodki in še posebno Titova ocena sovjetske

vojaške intervencije na Madžarskem (zlasti njegov govor v Pulju 11. 11. 1956)² so še zelo dolgo kakor senca ležali nad bilateralnimi in medpartijskimi odnosi. Ne samo da se je o omenjenih vprašanih takoj po njih – nekako od decembra 1956 pa do februarja 1957 – razvila obširna in ostra korespondenca med CK KP SZ in CK ZKJ,³ temveč so najvišji sovjetski partijski in državni funkcionarji to temo vedno znova načenovali ter Titu in Jugoslaviji očitali dvoilično in za socializem škodljivo delovanje.⁴ Tuji diplomati v Beogradu so položaj, ki je med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo nastal po madžarski vstaji leta 1956, ocenjevali kot težjega od tistega leta 1948. Po njihovem mnenju je takrat šlo za sovjetski napad na samostojnost Jugoslavije. Leta 1956 pa je jugoslovanska kritika Sovjetske zveze prišla mnogo hitreje kot v času preloma z njo leta 1948. Tito je takrat, leta 1949 in 1950, svoje partijske govore še sam zaključeval z vzklikom "Živel Stalin!" Tokrat pa je do kritike prišlo tako rekoč takoj, le da naj bi sedaj šlo za ideološko-dogmatska vprašanja.

Po drugi strani pa jugoslovanska vloga v madžarskih dogodkih še danes ni dorečena do zadnje podrobnosti; jugoslovanska stran se ni znebila očitkov, da je v resnici igrala dvojno vlogo. V nam dostopnem arhivskem gradivu si namreč stojijo nasproti le z obeh strani zapisane trditve in njihove interpretacije. V njih so na eni strani jasno razvidna različnost pogledov na madžarske dogodke in temeljna vprašanja medsebojnih in mednarodnih odnosov, na drugi strani pa kažejo tudi, kako vsak k sebi sta bila CK-ja oziroma partiji glede najpomembnejših vprašanj razvoja (socialistične) družbe in države.⁵ Iz nobenega od njih pa ni mogoče razbrati, kaj se je v začetku novembra 1956 na Brionih zares dogajalo. Odgovor na vprašanje, ali so sovjetski očitki Titu držali ali ne, je tako v prvi vrsti – vsaj kar zadeva partijske dokumente – treba iskati v različni interpretaciji enakih besed, skratka v politični uporabnosti izgovorjenega za domačo, bilateralno in mednarodno rabo. Pogled na jugoslovansko vlogo v madžarskih dogodkih še dodatno megli dejstvo, da je le nekaj dni pred sovjetsko intervencijo v Beograd prispela madžarska partijska delegacija, ki sta jo vodila generalni sekretar Madžarske socialistične delavske stranke, Ernő Gerő, in predsednik vlade András Hegedűs. Na sprejemu na madžarskem veleposlaništvu v Beogradu – zanimivo, da nanj niso povabili nobenega člana beograjskega diplomatskega zbora – Tito ni nakazal nikakršnega



2 (1956) *Slovenski poročevalec* (16. november).

3 O tej korespondenci je razpravljala CK ZKJ na seji 1. 2. 1957. SAPMO Barchiv, DY 30/3642, SED ZK – Büro Walter Ulbricht.

4 Npr.: Pogovor Hruščov – Vukmanović 16. januarja 1960 ali pogovor Hruščov – Mojsov 15. decembra 1959, oba v Moskvi; glej zapisnike obeh pogovorov v: SAPMO Barchiv, DY 30/3643, SED ZK – Büro Walter Ulbricht.

5 SAMPO Barchiv, DY 30/3641, SED ZK – Büro Walter Ulbricht. Nemški prevod pisma, ki ga je CK KP SZ označil kot "strogo zaupno", je dolg 21 gosto tipkanih strani. – SAMPO Barchiv, DY 30/3641, SED ZK – Büro Walter Ulbricht. Nemški prevod pisma, ki ga je CK ZKJ označil kot "zaupno", pa je dolg kar 41 strani, ruski original, ki ga prav tako hrani SAMPO, pa je dolg 28 strani.

nasprotovanja politični liniji madžarskih partijskih veljakov. V govoru je poudarjal zadovoljstvo nad prijateljskim in tovariškim tonom pogovorov in se zavzel za poglobitev odnosov med državama. Podobnega mnenja so bili tudi madžarski gostje, jugoslovanski uradni tisk pa je poudaril, da je do stikov na najvišji ravni prišlo "ravno ob pravem času", saj naj bi se odpirale široke možnosti sodelovanja na vseh področjih družbenega življenja, posebno na gospodarskem. Očitno pa jugoslovanska stran ni igrala s popolnoma odprtimi kartami. Avstrijski diplomat, ki je o tem obisku poročal na Dunaj (gre za odpravnika poslov avstrijskega veleposlaništva), je poročilo zaključil s pomenljivim stavkom, ki v bistvu pomeni, da je Tito podpiral "svojega" kandidata za vodilne funkcije na Madžarskem, Imreja Nagyja: "Kot je podpisani zaupno izvedel, bi vrnitev Nagyja za jugoslovansko stran pomenila enega od uspehov, h kateremu so stremeli ob tem obisku."⁶

Sovjetska zveza se je še pred generalnim napadom na Budimpešto, to je še pred t. i. drugo intervencijo v začetku novembra 1956, odločila za vrsto tajnih diplomatskih pogovorov s predstavniki komunističnega tabora (Poljaki, Čehi, Romuni, Kitajci), tudi z Jugoslavijo. Dva najvišja funkcionarja sovjetske partije in države, Nikita Hruščov in Georgij Malenkov (predsednik vlade do septembra 1953), sta v noči med 2. in 3. novembrom 1956 priletela na Brione na obisk k jugoslovanskemu predsedniku Titu. Obisk naj bi bil očitno dokaz ponovnega sovjetskega zaupanja jugoslovanskem vodstvu, pa tudi preizkus, ali se je Tito resnično vrnil v komunistični tabor in priznal vodilno vlogo Sovjetske zveze v njem. Pravzaprav so prišli le informirat jugoslovansko vodstvo o svojih namerah v zvezi z dogodki na Madžarskem, t. j. o oblikovanju nove vlade z Jánosom Kádárjem na čelu in vojaško intervencijo Rdeče armade, ki naj bi ji zagotovila možnost vladanja. Sovjetska delegacija je odšla z Brionov v prepričanju, da ji je jugoslovanska stran dala soglasje za vse njene načrte.⁷ Ko pa sta Tito v svojem znanem govoru v Pulju 11. novembra 1956 ter Edvard Kardelj v zvezni skupščini 7. decembra obsodila sovjetsko intervencijo na Madžarskem, so se odnosi med SZ in Jugoslavijo dramatično poslabšali in se približali tistim v letih 1948–1953. Jugoslovansko-sovjetske in madžarske polemike o revoluciji, "jugoslovanski odgovornosti" v njej ter usodi Imre Nagyja so se globoko zakoreninile v novi mednarodni komunistični kampanji proti "jugoslovanskemu revizionizmu" (1956–1961), ki je kulminirala v obsodbi jugoslovanskega partijskega programa za leto 1958 ter v procesu Imre Nagyja.



⁶ Prav tam, op. 4: 2.

⁷ SAMPO BArchiv, DY 30/3641, SED ZK – Büro Walter Ulbricht, Pismo CK KPBSZ, CK ZKJ, 10. 1. 1957: 1–2.

ODMEV MADŽARSKIH DOGODKOV LETA 1956 V SLOVENIJI IN JUGOSLAVIJI

Čeprav je vrenje v sosednji državi med jugoslovanskimi političnimi voditelji vzbudilo precejšnje nelagodje, so se na madžarsko vstajo odzvali dokaj obojavljivo. Na zakasnel javni odziv so vplivale tako zunanje- kot notranjepolitične okoliščine, ključni dejavniki pa so bili zapleteni odnosi s Sovjetsko zvezo, ki je skušala Jugoslavijo znova pritegniti v vzhodni blok, jugoslovanska odvisnost od zahodne gospodarske pomoči, bojazen pred ponovitvijo madžarskih dogodkov v Jugoslaviji zaradi nezadovoljstva prebivalstva z življenjskimi razmerami, deloma pa tudi začetno simpatiziranje z ukrepi novega madžarskega vodstva in upanje, da bo Madžarska ubrala "jugoslovansko pot".

Stališče jugoslovanskih oblasti je bilo javnosti predstavljeno šele s Titovim govorom v Puli 11. novembra 1956 (Broz 1961: 235–263), ki so ga objavila vsa pomembnejša jugoslovanska glasila, povzemal pa ga je tudi zahodni tisk. Teden dni pred tem je o madžarski vstaji prvič spregovoril sekretar Izvršnega komiteja Centralnega komiteja Zveze komunistov (CK ZK) Jugoslavije, Edvard Kardelj, in sicer na sestanku z jugoslovanskimi okrajnimi sekretarji v Beogradu. Sovjetsko politiko in razvoj dogodkov na Madžarskem je ocenil enako kot slab teden pozneje Tito, zato je bil najverjetneje ključni avtor jugoslovanskih stališč prav Edvard Kardelj. Vzroke vstaje je videl v prepočasni destalinizaciji Madžarske, ostro pa je obsodil tudi prvo sovjetsko intervencijo, ki je bila po njegovem mnenju velika napaka, saj je le še bolj podžgala uporne Madžare, Nagyja pa z izjavami o uvedbi večstrankarskega sistema pahnila v objem "reakcionarnih sil". Kardelj je, kot se je sam izrazil, verjel v poštenost in politični program Nagyjevega naslednika Jánoša Kádárja, zato je kljub zadržkom podprl drugo sovjetsko intervencijo, ki naj bi zaščitila madžarski socializem pred "kontrarevolucijo". Ob koncu govora je vprašanje življenjskega standarda delavcev ocenil kot enega ključnih za ohranitev socializma v Jugoslaviji.⁸ To vprašanje je v svojem govoru v Puli načel tudi Tito ter v zanj značilnem jeziku, ki je bil blizu malemu človeku, obljubil izboljšanje življenjskih razmer. Hkrati je opozoril, da skušajo politični nasprotniki izrabiti madžarsko vstajo za širjenje nezadovoljstva in upor proti oblasti tudi v Jugoslaviji, ter samozavestno dodal, da se oblast tega ne boji, kajti *"Jugoslavija je nekaj drugega kot Madžarska ali katerakoli druga dežela. Pri nas smo revolucijo izvedli s krivjo, v osvobodilnem boju, in pošteno smo očistili svoj dom med revolucijo"* (Broz 1961: 250).

Da bi lahko bila prav nizka življenjska raven iskra, ki bi po zgledu madžarske vstaje zanetila upor proti režimu, in točka, na kateri je bilo zaupanje ljudi v soci-



8 ARS, AS 537-27, Seja predsedstva SZDLS, 8. 11. 1956: 1–14 (poročilo Janeza Vipotnika).

alizem na največji preizkušnji, so se zavedali tudi slovenski politični voditelji. Po besedah člana slovenskega političnega vrha, Staneta Kavčiča, na seji predsedstva Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) Slovenije 8. novembra 1956 naj bi v nezadovoljstvu delavcev možnost za upor videli tudi politični nasprotniki iz vrst izobražencev in ostankov predvojnih strank,⁹ na plenumu CK ZK Slovenije 20. novembra 1956 pa je Kavčič, ki je moral zaradi zagovarjanja "liberalnih" reform poldrugo desetletje pozneje odstopiti z mesta predsednika slovenske vlade, resignirano ugotovil: "*Prišli smo v situacijo, ko naši reakcionarji računajo na naš proletariat.*"¹⁰ To spoznanje je bilo za komuniste, ki so se oklicali za avantgardo delavskega razreda, nedvomno hud udarec. Slovenski politiki so se v sozvočju s stališči zveznih oblasti, ki so bila sprejeta že pred madžarsko vstajo, zavzeli za krčenje velikih gospodarskih investicij v prid dvigu življenjske ravni, pri čemer je predsednik slovenske vlade, Boris Kraigher, opozoril, da ljudem vendarle ne gre vlivati prevelikih upov glede takojšnjega izboljšanja standarda, saj bi to ob neizpoljenih obljubah nezadovoljstvo samo še bolj poglobilo. V zaprtem krogu najvišjih slovenskih politikov je Kraigher tedaj tudi priznal, da je Jugoslavija močno odvisna od zahodne pomoči.¹¹ Na pozen javni odziv jugoslovanskih oblasti na madžarsko vstajo je zato vplivala tudi oktobrska razprava v ameriškem kongresu o gospodarski pomoči Jugoslaviji, pri čemer so bili Američani, ki so že dlje časa sumničavo spremljali jugoslovansko-sovjetsko spogledovanje, pripravljeni odobriti pomoč le ob trdnih zagotovilih, da je Jugoslavija ohranila neodvisnost v odnosu do Sovjetske zveze. Pogodba o ameriški gospodarski pomoči, ki so jo jugoslovanske oblasti tedaj potrebovale bolj kot karkoli drugega, je bila podpisana 3. novembra 1956, na predvečer druge sovjetske intervencije na Madžarskem.

Odziv slovenske in jugoslovanske javnosti na madžarsko vstajo je bil izreden. Zanimanje za dogajanje na Madžarskem je bilo tolikšno, da so po 23. oktobru 1956 močno narasle naklade vseh osrednjih jugoslovanskih dnevnikov. Ljudje so bolj kot domače poslušali tuje radijske postaje, zlasti Radio London, Glas Amerike in Svobodno Evropo, ter z velikim zanimanjem prebirali biltene tujih ambasad, zlasti ameriške in britanske.¹² Hkrati so se med prebivalstvom širile vojna psihoza, potrošniška mrzlica in najrazličnejše alarmantne vesti. Uprava državne varnosti (UDV) je v svojih poročilih ugotavljala, da dotlej noben dogodek ni vzbudil tolikšne pozornosti in aplikacij na domače razmere kot prav madžarska vstaja, razlog za to pa so videli predvsem v nezadovoljstvu z življenjskimi razmerami v Jugoslaviji, kar naj bi tako imenovana reakcija iz vrst ostankov predvojnih strank,



9 ARS, AS 537-27, Seja predsedstva SZDLS, 8. 11. 1956: 41.

10 ARS, AS 1589-7, Stenografski zapisniki IV. plenuma CK ZKS, 20. 11. 1956: 74.

11 ARS, AS 537-27, Seja predsedstva SZDLS, 8. 11. 1956: 32-35.

12 ARS, AS 1589-57, Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih medjunarodnih dogadjaja, 6. 12. 1956: 3-4.

zahodno usmerjene inteligence, duhovščine, velikih kmetov in obrtnikov ter nekaterih delavcev s pridom izkoriščala.¹³ Slovenski partijski voditelji so ob tem samokritično ugotavljali, da je politična propaganda povsem odpovedala, saj so "ljudje po ulicah diskutirali in komentirali, mi pa smo molčali".¹⁴

UDV je zaznavala najrazličnejše poglede na madžarsko vstajo in domače razmere, opozarjala pa je tudi na precejšnjo zmedo med komunisti pred Kardeljevim govorom jugoslovanskim okrajnim sekretarjem oziroma pred Titovim govorom v Puli. Politični nasprotniki vseh barv in kritiki režima naj bi v času madžarske vstaje širili nezadovoljstvo in netili upor proti režimu zlasti s propagando o nevzdržnih življenjskih razmerah, nizkih plačah in draginji v Jugoslaviji, večina pa naj bi priznavala, da niso sposobni organizirati upora in da je režim s svojo vojsko, partijo in tajno policijo dovolj močan, da bi upor v kali zatrl. V prvem obdobju, torej pred drugo sovjetsko intervencijo, naj bi bili nasprotniki režima prepričani, da bodo na Madžarskem zmagali uporniki, hkrati pa so upali, da bo pod pritiskom javnega mnenja v Jugoslaviji vzpostavljen večstrankarski sistem. Druga sovjetska intervencija je kritike režima zelo potrla, čeprav so še vedno upali, da bodo jugoslovanske oblasti vendarle sprevidele, da je komunizem v gospodarstvu povsem odpovedal in da bodo dopustile ustanovitev vsaj ene opozicijske stranke, četudi v okviru SZDL.¹⁵

Slovenska kritična inteligenca je svoja stališča večinoma izražala znotraj zaprtih krogov. V poročilih UDV je naštetih na desetine izobražencev – krščanskih socialistov, članov predvojnih strank, umetnikov, publicistov, novinarjev, akademikov in študentov. Najostrejšega nadzora je bil deležen najbolj znani slovenski politični oporečnik Edvard Kocbek, krščanski socialist, ki je bil leta 1952 odstranjen z vseh političnih funkcij. Na podlagi prisluškovanj je UDV ugotovila, da Kocbek ni izključeval možnosti vstaje zaradi nevzdržnih življenjskih razmer, hkrati pa je preroško napovedal, da bosta v primeru padca komunističnega režima Hrvaška in Srbija utonili v krvi, Slovenija pa bi medtem lahko razglasila samostojnost.¹⁶ Med slovenskimi izobraženci je bilo najbolj razširjeno mnenje o nujnosti uvedbe več- ali vsaj dvostrankarskega sistema. Nekateri so celo menili, da bi voditelj nove stranke lahko postal odstavljani sekretar CK ZK Jugoslavije, Milovan Djilas, ki bi podobno kot Nagy na Madžarskem prišel na prejšnji vodilni položaj v Jugoslaviji. Podobne govornice so se širile tudi drugod po državi, zato ni naključje, da se je oblast odločila prav tedaj Djilasa prvič zapreti. Povod za aretacijo je bil Djilasov članek v ameri-

13 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 77–78.

14 ARS, AS 1589-7, Stenografski zapisniki IV. plenuma CK ZKS, 20. 11. 1956: 49.

15 ARS, AS 1589-57, Informacija o političnoj aktivnosti i odrazu aktuelnih medjunarodnih dogadjaja, 6. 12. 1956; ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956, Odmev madžarskih dogodkov v LRS, 10. 12. 1956.

16 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 92.

škem levičarskem glasilu *The New Leader*, v katerem je jugoslovanski "nacionalni komunizem" ocenil za nesposobnega reform,¹⁷ hkrati pa je v izjavi za *France Press* obsodil ravnanje jugoslovanskih oblasti ob madžarski vstaji. Povečano aktivnost Djilasovih privrženec so zaznavali tako v Sloveniji kot drugod po državi, zlasti v krogu Vladimirja Dedijerja in nekdanjih sodelavcev hrvaškega partijskega glasila *Naprijed*.¹⁸ UDV je do konca novembra 1956 v zvezi z madžarsko vstajo v Sloveniji zabeležila 1.167 sovražnih dejanj in izjav, ukrepala pa je proti 46 osebam ter nekatere med njimi predala sodišču ali sodniku za prekrške.¹⁹

Zaradi nizkega življenjskega standarda je bil do režima kritičen tudi tisti del prebivalstva, ki so se ga oblasti bale bolj kot kritičnih izobražencev, namreč delavci. Velika podjetja in delavske centre je v času madžarske vstaje preplavilo nezadovoljstvo, razširjeno pa je bilo tudi mnenje, da se bodo madžarski dogodki ponovili v Jugoslaviji, če se razmere ne bodo uredile. Med žarišči delavskega nezadovoljstva so bili poleg jeseniške železarne, Litostroja, Save, TAM-a in drugih velikih tovarn v poročilih UDV omenjeni tudi rudniki Trbovlje, Hrastnik in Zagorje.²⁰ Januarja 1958 je prav tam izbruhnila prva velika delavska stavka v socialistični Jugoslaviji. Oblast je ob trboveljski stavki ukrepala hitro in odločno, vendar nenasilno, čeprav je Edvard Kardelj na plenumu CK ZK Slovenije 24. januarja 1958 ob primerjavi trboveljskih in madžarskih dogodkov opozoril, "da je bil zgolj slučaj, da tudi v Trbovljah ni bilo treba intervenirati z orožjem". Stavkajoči trboveljski rudarji namreč v nasprotju z madžarskimi uporniki niso "nasedli izrazitim kontrarevolucionarnim parolam", čeprav bi se to lahko zgodilo. V tem primeru bi bila, po Kardeljevih besedah, oblast "prisiljena s silo in z orožjem intervenirati. Reči moram, da smo bili mi pripravljene tudi na to in da ne bomo nič premišljali, če bi si kdo drznil dvigniti roko nad socialistične pridobitve našega delovnega ljudstva."²¹

Madžarska vstaja je socializmu zadala hud udarec, spoznanje, da ljudje od njega pričakujejo več kot le obljube o lepši prihodnosti, pa je omajalo tudi samozavest jugoslovanskih komunističnih voditeljev. Ko so se življenjske razmere v Jugoslaviji v šestdesetih letih vendarle izboljšale, je imel režim več razlogov za samozavest, zato je bolj sproščeno razmišljal o korekturah sistema, ne pa tudi o korenitih sistemskih reformah, saj bi vsak resnejši poskus reform ogrozil njegovo oblast.



17 "Report on Yugoslavia - slovenski pregled", VII, 1956, št. 12: 9-15.

18 ARS, AS 1589-57, Informacija o politički aktivnosti i odrazu aktualnih mednarodnih dogodjaja, 6. 12. 1956: 12.

19 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 80-82.

20 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 87.

21 ARS, AS 1589-7, Stenografski zapisnik VII. plenarne seje CK ZKS 24.-25. 1. 1958: 48.

NEKAJ SPLOŠNIH PODATKOV O MADŽARSKIH BEGUNCIH IZ LETA 1956

O natančnem številu madžarskih beguncev, ki so v letih 1956 in 1957 čez Avstrijo in Jugoslavijo zapustili Madžarsko, zaenkrat nimamo točnih podatkov. Kljub temu je tako, da so se po padcu komunizma odprli številni arhivi in da so iz madžarskih in drugih, tujih arhivov, na dan prišli številni novi podatki. Ena izmed težjih nalog je rekonstrukcija števila beguncev, ki so zbežali v Avstrijo; težave nastajajo predvsem pri razlikah med številom registriranih in neregistriranih oseb. Po eni strani so avstrijske oblasti z uradnim preštevanjem beguncev začele šele 28. oktobra 1956, po drugi strani pa je bilo veliko takih, ki so se po prestopu meje (zavestno ali ne) izognili uradni registraciji. Po podatkih avstrijskega notranjega ministrstva so do 6. aprila 1957 v Avstriji našli zatočišče 174.704 madžarski begunci,²² po podatkih, objavljenih leta 1959, pa je avstrijsko-madžarsko mejo med oktobrom 1956 in junijem 1957 prestopilo vsega skupaj 178.875 oseb (Murbely 2006(b): 336).

V Jugoslaviji je o številu madžarskih beguncev v prvi vrsti poročala jugoslovanska tiskovna agencija (Tanjug) na podlagi poročil Zveznega sekretariata za notranje zadeve, te pa so nato povzeli tudi časopisi. Po podatkih, objavljenih v *Slovenskem poročevalcu*, je do 4. aprila v Jugoslavijo pribežalo 18.799 madžarskih beguncev, do 1. julija 1957 (na podlagi članka, objavljenega v *Večeru*) pa 19.599 madžarskih beguncev.²³ Po uradnih jugoslovanskih podatkih si je v obdobju med 23. oktobrom 1956 in 31. decembrom 1957 v FLRJ zatočišče poiskalo 19.857 oseb (Kovačević 2003: 124).

Tabela 1: Število madžarskih beguncev v Avstriji in Jugoslaviji²⁴

Avstrija (do 6. aprila 1957)	174.704 oseb
Avstrija (do junija 1957)	178.875 oseb
Jugoslavija (do 4. aprila 1957)	18.799 oseb
Jugoslavija (do 1. julija 1957)	19.599 oseb
Jugoslavija (med 23. 10. 1956 in 31. 12. 1957)	193.805 oseb
Delež beguncev v skupnem številu prebivalcev Madžarske	Okoli 2 %



22 "KSH (Központi Statisztikai Hivatal) jelentés az 1956-os diszidálásról." *Regio* 1991/4: 130; Dalje: "KSH jelentés az 1956-os diszidálásról." *Regio* 1991/4.

23 (1957) *Slovenski poročevalec* (6. april); (1957) *Večer* (25. julij).

24 "KSH jelentés az 1956-os diszidálásról." *Regio* 1991/4: 107; Murber, Ibolya (2006B) "Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956." V Ibolya Murber in Zoltán Fónagy (ur.) *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien: Chernin Verlag: 336; (1957) *Slovenski poročevalec* (6. april); (1957) *Večer* (25. julij); Kovačević, Katarina (2003) "Madarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine." *Tokovi Istorije* 1-2/2003: 124.

Od zgoraj navedenih podatkov pa se znatno razlikujejo madžarski podatki iz istega obdobja. Februarja 1957, po tistem, ko so zatrli revolucijo in se je stanje normaliziralo, je madžarsko notranje ministrstvo izdalo odlok o odjavi vseh oseb, starejših od 15 let, ki so državo zapustili po 23. oktobru 1956. K odjavnicam so priložili tudi statistične obrazce, ki jih je Centralni statistični urad (Központi Statisztikai Hivatal – KSH) pozneje obdelal in o njih pripravil poročilo.²⁵ Na podlagi podatkov Centralnega statističnega urada, objavljenih v poročilu o madžarskih beguncih,²⁶ je med 23. oktobrom 1956 in 30. aprilom 1957 Madžarsko zapustilo 151.731 oseb. Podatki so zajeli tudi 21.196 otrok do 15. leta starosti, ki so v tujino odšli skupaj s starši. Poročilo pa ne zajema podatkov o skoraj 10.000 otrocih, mlajših od 15 let, ki so v tujino zbežali brez staršev, o večini od 11.447 oseb, ki so se do 15. maja 1957 tudi uradno vrnile v domovino (podatkov o osebah, ki so se na Madžarsko vrnile ilegalno, poročilo ni vsebovalo), o 3–4.000 zapornikih, ki so pobegnili iz zaporov in odšli v tujino, kakor tudi ne podatkov z 827 statističnih obrazcev, ki jih je urad prejel po 15. juniju 1957.²⁷ Glede na to so v poročilu Centralnega statističnega urada navedeni podatki o beguncih za 20 odstotkov nižji od tistih, ki so jih objavili avstrijski in jugoslovanski organi ter OZN.²⁸ Kljub temu da nam o demografskih podatkih beguncev iz let 1956 in 1957 ne da natančne številčne slike, govorimo o zelo pomembnem viru podatkov, saj nam predstavi glavne družbeno-demografske smernice madžarskega begunskega vprašanja.

Na podlagi poročila Centralnega statističnega urada je bila več kot polovica vseh beguncev iz Budimpešte, četrtnina pa iz zahodnega dela države, predvsem iz okrajev, ki ležijo v bližini predvsem avstrijske, deloma pa tudi jugoslovanske (slovenske) državne meje. Izraženo v odstotkih jih je največ odšlo iz monoštrskega okraja, ki leži na madžarsko-avstrijsko-jugoslovanski/slovenski tromeji, in sicer 8,7 odstotka celotnega prebivalstva okraja.²⁹

Izredno osupljivi so podatki, ki se nanašajo na starost beguncev, saj razkrivajo, da je bila več kot polovica mlajša od 25 let, skoraj tretjina pa je bila stara med 25 in 39 let. Med njimi je Madžarsko zapustilo več kot 3.200 oziroma 11,2 odstotka vseh madžarskih univerzitetno-visokošolskih študentov.³⁰ Približno 200.000 beguncev,



25 Poročilo Centralnega statističnega urada o madžarskih beguncih iz leta 1956 je vse do spremembe državne ureditve oziroma padca komunizma leta 1989 veljalo za strogo zaupni dokument.

26 Popis omenja "disidente" oziroma osebe, ki so "v tujino odšle ilegalno".

27 "KSH jelentés az 1956-os diszidálásról." *Regió* 1991/4: 107.

28 Prav tam.

29 V monoštrskem okraju najdemo tudi naselja porabskih Slovencev. Predmet posebnega raziskovalnega projekta bi lahko bila obdelava podatkov o tem, koliko porabskih Slovencev je zaradi revolucije leta 1956 zapustilo domovino in zbežalo na Zahod oziroma v Jugoslavijo/Slovenijo.

30 Posebno presenetljiva je zgodba študentov in učiteljev Visoke gozdarske šole iz Soprona (mesteca ob avstrijsko-madžarski meji), ki so družno pobegnili na Zahod in se po krajšem postanku v Avstriji naselili v

ki so po porazu revolucije zapustili Madžarsko, je predstavljalo skoraj 2 odstotka celotnega prebivalstva države, ki je leta 1956 štela 9.804.000 oseb.³¹ Na tako veliko izgubo prebivalstva je med drugim postal pozoren tudi slovenski tisk. *Slovenski poročevalec* je npr. že januarja 1957 – res da nekoliko pretirano – v članku z naslovom “Tragedija treh odstotkov” zapisal: “Težavno je reči, kaj je večja tragedija, napol porušena Budimpešta in tuji vojaki v lastni hiši ali dejstvo, da je skoraj 3 odstotke vsega prebivalstva v emigraciji ...”³²

Največ beguncev je Madžarsko zapustilo takoj po porazu revolucije, in sicer novembra in decembra 1956. V tem obdobju je, predvsem čez Avstrijo, odšlo več kot 80 odstotkov vseh beguncev.³³ Kljub temu da je največji begunski val nastal šele po drugi sovjetski intervenciji (4. novembra 1956), so Madžarsko zapuščali tudi med samo revolucijo. Na podlagi že večkrat omenjenega zaupnega poročila Centralnega statističnega urada iz Budimpešte je med 23. in 31. oktobrom 1956 iz Madžarske odšlo okoli 4.300 oseb. Med njimi je bilo kar nekaj zvestih pristašev Rákosijskega sistema, predvsem častnikov zloglasne ÁVH³⁴ ter članov komunistične partije, ki so se iz države umaknili v Jugoslavijo in Avstrijo zaradi strahu pred maščevanjem množice.³⁵

Kot smo že omenili, je največ beguncev zbežalo po porazu revolucije 4. novembra. Samo na omenjeni dan – torej 4. novembra 1956 – je Madžarsko zapustilo več kot 7.000 ljudi. Največ beguncev je odšlo novembra, vendar je še decembra 1956 madžarske meje dnevno prestopilo v poprečju tudi po tisoč ljudi. Na podlagi podatkov iz že večkrat citiranega poročila Centralnega statističnega urada je od izbruha revolucije do 31. decembra 1956 zbežalo 124.922 oseb. Januarja naslednjega leta je dnevno odšlo še od 500 do 600 oseb, vendar se je do takrat smer odhodov že spremenila.³⁶

kanadskem Vancouvru, kjer so na gozdarski katedri tamkajšnje univerze British Columbia ustanovili madžarski oddelek.

31 “KSH jelentés az 1956-os diszidálásról.” *Regio* 1991/4: 108.

32 (1957) *Slovenski poročevalec* (27. januar).

33 “KSH jelentés az 1956-os diszidálásról.” *Regio* 1991/4: 112.

34 ÁVH (Államvédelmi Hatóság) – Uprava državne varnosti; po prevzemu oblasti s strani Komunistične partije Madžarske je postala poglavitno orodje pri teroriziranju madžarske družbe. Naloga ÁVH je bila med drugim tudi varovanje meja – pripadniki so bili oblečeni v uniformo z zelenimi naramniki in obrobi na kapah – kakor tudi številnih internacijskih taborišč (kamor so internirali nasprotnike partije in nasploh komunističnega sistema), ustanov in uradov (njihovi naramniki in obrobe so bili modre barve).

35 Arhiv Republike Slovenije (ARS), Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (AS 1931), t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956; Murber, Ibolya (2006B) “Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956.” V Ibolya Murber in Zoltán Fónagy (ur.) *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien: Chernin Verlag: 336.

36 “KSH jelentés az 1956-os diszidálásról.” *Regio* 1991/4: 113.

Tabela 2: Število madžarskih beguncev in datum njihovega odhoda na podlagi poročila Centralnega statističnega urada iz Budimpešte³⁷

Datum odhoda beguncev iz Madžarske	Število	Delež
od 23. do 31. oktobra 1956	4.277	2,8 %
od 1. do 30. novembra 1956	82.006	54,0 %
od 1. do 31. decembra 1956	38.639	25,5 %
Skupaj med 23. okt. in 31. dec. 1956	124.922	82,3 %
od 1. do 31. januarja 1957	19.262	12,7 %
od 1. do 28. februarja 1957	3.434	2,3 %
od 1. marca do 31. aprila 1957	299	0,2 %
Neznano	3.514	2,5 %
Skupaj	151.731	100 %

MADŽARSKI BEGUNCI V JUGOSLAVIJI

NEKAJ SPLOŠNIH STATISTIČNIH PODATKOV O MADŽARSKIH BEGUNCIH V JUGOSLAVIJI

Po zadužitvi vstaje v začetku novembra 1956 je največ ljudi iz Madžarske zbežalo čez Avstrijo, nato pa je bila od januarja 1957 glavni cilj beguncev Jugoslavija. Do spremembe "smeri bežanja beguncev" je prišlo, ker so sovjetske enote skupaj z zvestimi Kádárjevimi³⁸ četami poskušale čim bolj hermetično zapreti madžarsko-avstrijsko mejo ter s tem preprečiti nadaljnji beg iz države. Zaradi tega so odpoklicali veliko ljudi s preostalih meja – med drugim tudi z jugoslovansko-madžarske meje – in jih namestili na avstrijsko-madžarsko mejo, kar je privedlo do tega, da je bila od konca decembra 1956 Jugoslavija edina država, kamor so begunci lahko še zbežali.³⁹



37 Prav tam.

38 Sovjeti so hkrati z vojaškim posredovanjem postavili tudi protivladno, za njenega vodjo pa postavili Jánoša Kádárja, ki je na oblasti ostal vse do leta 1989.

39 Jugoslavija namreč ni spadala v sovjetski blok kakor druge madžarske sosedne (Češkoslovaška, Romunija in seveda SZ).

To dejstvo potrjuje tudi poročilo Uprave državne varnosti (UDV) za Slovenijo o madžarskih dogodkih leta 1956. V njem je zapisano, da so se 23. novembra 1956 na slovenskem odseku madžarsko-jugoslovanske meje pri kraju Tornyiszentmiklós-Pince srečali madžarski in jugoslovanski častniki. Ob tej priložnosti so madžarski častniki svoje jugoslovanske "kolege" zaprosili za dodatno, močnejše varovanje madžarsko-jugoslovanske meje, saj je bila večina njihovih enot za varovanje meja preusmerjena na madžarsko-avstrijsko mejo, tako da je bil ta del z njihove strani praktično nezaščiten.⁴⁰ Sicer pa so begunci madžarsko-avstrijsko mejo brez večjih tveganj lahko prestopali vse do januarja 1957, kajti novembra in decembra 1956 si je Kádárjeva vlada prizadevala predvsem za utrditev lastne oblasti in notranjo konsolidacijo. V zvezi s tem se je odlična poznavalka madžarskega begunskega vprašanja Ibolya Murbely vprašala: Je bila Kádárjeva vlada resnično nezmožna ponovno hermetično zapreti svoje meje ali pa je slabo varovano državno mejo izkoristila za neke vrste varovalni ventil, skozi katerega se je želela znebiti t. i. odvečnih in nevarnih oseb, da ti pozneje ne bi mogli povzročati še večjih notranjih napetosti (Murbely 2006(b): 338)? Na to nenavadnost so postali pozorni tudi drugi sodobniki. Josip Broz Tito je na Brionih v noči z 2. na 3. november med pogovorom s Hruščovom in Malenkovim omenil, da ne razume, zakaj Sovjeti niso zavarovali avstrijsko-madžarske meje, jugoslovansko-madžarsko pa so zaprli. Po poldrugem letu, 27. marca 1958, je Tito na srečanju v Karadordevem to omenil tudi Kádárju.⁴¹

Informacije o številu madžarskih beguncev v Jugoslaviji in o datumu njihovega prihoda nam med drugimi dajejo zapisi v slovenskih tiskanih medijih. Ti pravijo, da je od začetka revolucije, to je od 23. oktobra do 1. decembra 1956, v Jugoslavijo zbežalo 690 oseb. Obenem je v poročilu Centralnega statističnega urada iz Budimpešte zapisano, da je v istem intervalu v Avstrijo odšlo več kot 85.000 oseb. Do 1. januarja 1957 je število beguncev v Jugoslaviji naraslo za nadaljnjih tisoč oseb, to je na 1.748. Kot smo že omenili, je število beguncev v Jugoslaviji kmalu zatem drastično naraslo. Do 20. januarja 1957 so v Jugoslaviji našeli 7.958, 25. januarja 11.018, 1. februarja pa že 15.057 madžarskih beguncev (glej tabelo 3). Samo 24. januarja je madžarsko-jugoslovansko mejo prestopilo 699 oseb, sicer pa je državno mejo v tem času dnevno prestopilo več sto beguncev in si poiskalo zatočišče v Jugoslaviji.⁴² V omenjenem poročilu UDV najdemo tudi zapise o številnih spodletelih poskusih prestopa meje. Sklicujoč se na madžarske mejne stražnike je med drugim namreč omenjeno, da so ti v drugi polovici januarja v III.



40 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 42.

41 Arhiv Srbije i Crne Gore (ASCG), Fond br. 507 IX., fas. br. 75-1-54.

42 (1957) *Slovenski poročevalci* (24. januar).

sektorju madžarsko-jugoslovanske meje⁴³ zajeli okoli 300 oseb, ki so želele zbežati v Jugoslavijo.⁴⁴

Tabela 3: Število madžarskih beguncev v Jugoslaviji in datum njihovega prihoda⁴⁵

Datum	Število beguncev
do 1. decembra 1956	690
do 1. januarja 1957	1.748
do 20. januarja 1957	7.958
do 25. januarja 1957	11.018
do 1. februarja 1957	15.057
do 16. februarja 1957	17.254
do 4. aprila 1957	18.799
do 1. julija 1957	19.599
do 31. decembra 1957	19.857

V naslednjih mesecih je iz Madžarske odšlo postopoma vedno manj ljudi. Do 16. februarja je mejo prestopilo 17.254 oseb, do 4. aprila pa se je to število povečalo na 18.799, vendar je bilo v primerjavi z begunskim valom januarja 1957 to kljub vsemu veliko manj. Pri tem je pomembno vlogo odigralo tudi dejstvo, da je prerोजना Kádárjeva vlada poostrila varovanja meja in da so pri tem graničarji večkrat uporabili tudi strelno orožje, o čem pričajo tudi številne smrtne žrtve (Farkas 2002: 20). Nema lokrat je prišlo tudi do mejnih incidentov, ko so strelji, namenjeni beguncem, pristali v Jugoslaviji.⁴⁶ Kljub temu je število beguncev v Jugoslaviji naraščalo vse do srede leta; po podatkih, ki jih je objavil slovenski dnevnik *Večer*,



43 Najverjetneje gre za medimurski (hrvaški) del jugoslovansko-madžarske meje.

44 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 46.

45 (1957) *Slovenski poročevalec* (26. januar); (1957) *Slovenski poročevalec* (2. februar); (1957) *Slovenski poročevalec* (17. februar); (1957) *Slovenski poročevalec* (6. april); (1957) *Večer* (21. januar); (1957) *Večer* (25. julij); Kovačević, Katarina (2003) "Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine." *Tokovi Istorije* 1–2/2003: 124.

46 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 46.

je do 1. julija 1957 v državo vstopilo 19.599 madžarskih beguncev, vsega skupaj pa naj bi v Jugoslavijo po uradnih podatkih prebegnilo 19.857 oseb.⁴⁷

18. marca 1957 so jugoslovanski organi pripravili statistični popis madžarskih beguncev in begunskih taborišč. Do tega datuma je iz Madžarske v Jugoslavijo prispelo 18.597 oseb. Od teh se jih je 1.412 vrnilo v domovino, 402 sta se odločila, da bosta ostala v Jugoslaviji, 596 pa se jih je izselilo v zahodne države. Tako je 18. marca 1957 v begunskih taboriščih živelo 16.214 beguncev. Popis je zajel tudi narodno pripadnost beguncev, po katerem je bilo 15.249 oseb madžarske narodnosti, 429 nemške, 175 judovske, 139 pripadnikov južnoslovanskih narodov (v popisu je bilo navedeno: naše narodnosti), 37 oseb so prišeli k preostalim narodnostim, ter 27 tujih državljanov.⁴⁸ Registrirali so tudi starostno strukturo beguncev, iz katere je razvidno, da so Madžarsko zapustili predvsem mladi oziroma najmobilnejši del prebivalstva. Eno četrtno beguncev so sestavljale osebe, ki še niso dopolnile 18. leta, torej otroci in mladoletniki. Veliko (1.019) oseb je v Jugoslavijo prišlo brez staršev. Najbolj množično so državo zapuščali mladi med 18. in 25. letom, ki so predstavljali skoraj 1/3 beguncev. Skupina oseb med 25. in 35. letom je – podobno kot otroci – sestavljala 25,1 odstotka vseh beguncev. Preostali, starejši, so sestavljali le neznamenat delež.

Tabela 4: Starostna struktura madžarskih beguncev v Jugoslaviji na dan 18. 3. 1957 (Kovačević 2003: 122)

Starostna skupina	Število beguncev	Delež v skupnem številu
0–18 let	4.158	25,6 %
18–25 let	4.972	30,7 %
25–35 let	4.067	25,1 %
35–45 let	1.998	12,3 %
45–55 let	781	4,8 %
Nad 55 let	238	1,5 %
Skupaj	16.214	100 %

Zelo zanimivo sliko kaže tudi seznam poklicne strukture madžarskih beguncev, sestavljen 18. marca 1957. Iz tega je namreč razvidno, da je med 15.689 begunci – seznam je zajemal toliko oseb – zelo veliko predstavnikov s strani komunistič-

47 (1957) *Večer* (25. julij); Kovačević, Katarina (2003) "Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine." *Tokovi Istorije* 1–2/2003: 124.

48 Omeniti moramo, da so podatki o narodnostni pripadnosti pomanjkljivi, saj so od popisanih 16.616 registrirali podatke samo 15.956 oseb.

ne ureditve preferenciranega "delavskega razreda". K delavstvu je pripadalo 7.561 oseb, med njimi je bilo 335 rudarjev, 2.024 delavcev, 4.384 kvalificiranih in 818 visoko kvalificiranih delavcev. Madžarsko so prav tako v velikem številu zapustili tudi državni uradniki (1.022 oseb), predstavniki svobodnih poklicev (447 oseb), fakultetno izobraženi (374 oseb), itd. (Kovačević 2003: 122-123).

Tabela 5: Poklicna struktura madžarskih beguncev v Jugoslaviji na dan 18. 3. 1957 (Kovačević 2003: 123)

Poklic	Število
Poljedelci	824
Rudarji	335
Delavci	2.024
Kvalificirani delavci	4.384
Visoko kvalificirani delavci	818
Prosvetni delavci (Učitelji, profesorji, itd.)	155
Lekarnarji	40
Visoko kvalificirani, fakultetno izobraženi strokovnjaki	374
Vojaški strokovnjaki	26
Uradniki	1.022
Novinarji	23
Pisatelji	8
Umetniki (igralci, slikarji)	59
Vojaške osebe	59
Svobodni poklici	447
Učenci in študenti	2.250
Drugi	2.841
Neznano	525
Skupaj	16.214

Takšno strukturo beguncev potrjuje tudi intervjuvanec,⁴⁹ ki je bil v stiku z begunci v taboriščih v Rogaški Slatini. Strukturo beguncev je namreč opisal tako: *“Največ je bilo delavcev iz tovarn, ki so živeli v mestnih središčih. Iz Budimpešte*



49 V sklopu projekta smo opravili globinske intervjuje s 24 osebami. Med njimi so bili trije begunci, ki so na območju madžarsko-slovenske meje pobegnili v Jugoslavijo, ter osebe, ki so bodisi doživele srečanje z madžarskimi begunci ali pa so z njimi imele stike v taboriščih.

jih je bilo precej. [...] Begunci so bili v glavnem mladi ljudje, med njimi pa je bilo nekaj starejših intelektualcev.”

STALIŠČE JUGOSLAVIJE DO VPRAŠANJA MADŽARSKIH BEGUNCEV

Begunci, ki so zatočišče našli v Jugoslaviji, so prihajali v treh ločenih časovnih intervalih. Izoblikovanje časovnih rokov je bilo sovisno tako od vplivov revolucije in nadaljnjih povračilnih ukrepov, kot tudi od nastalih sprememb pri varovanju avstrijsko-madžarske in jugoslovansko-madžarske meje.

Prva etapa begunskega vala je trajala od izbruha revolucije do 4. novembra, do druge sovjetske intervencije. Do tega roka je v Jugoslavijo prispelo 57 oseb, predvsem zloglasni člani ÁVH ter partijski funkcionarji, ki so se z Madžarske umaknili iz strahu pred maščevanjem množice. Med njimi je bilo tudi 17 članov ÁVH iz Szegeda, ki so 30. oktobra ponoči oboroženi prestopili mejo pri Horgošu ter se predali Jugoslovanom. Nekateri so s seboj pripeljali tudi družine.⁵⁰

Naslednja etapa je trajala od poraza revolucije oziroma druge sovjetske vojaške intervencije (4. novembra) do zaprtja avstrijsko-madžarske meje, to je do začetka januarja. Znotraj same etape lahko potegnemo še eno ločnico, datirano na začetek decembra. Pred tem so namreč jugoslovanske oblasti brez izbiranja zavrnilе vse prispele begunce oziroma so jih vrnile madžarskim organom. Med krizo oziroma v obdobju do prvih dni decembra 1956 so jugoslovanske oblasti z meja vrnile 1.200 beguncev. V začetku je Zvezni sekretariat za notranje zadeve madžarske kolege celo obvestil o tem, kateri so tisti deli skupne meje, kjer begunci v največjem številu prehajajo v Jugoslavijo, ter jim svetovalo glede njihovega močnejšega varovanja (Kovačević 2003: 98–99).

Prisilna vrnitev beguncev je bila zelo težavna in polna incidentov. Zgodilo se je namreč, da so se begunci polegli na zemljo in tako protestirali proti prisilni vrnitvi. Spet drugi, ki so jih na določenem delu meje zavrnili, so poskus ponovili na drugem. Nekateri izmed tistih, ki so bili na madžarsko-jugoslovanski meji zavrtnjeni in so pozneje uspeli pobegniti v Avstrijo, so o svojih izkušnjah na južnem delu meje tudi poročali. Sklicujoč se na ta poročila je mednarodni tisk novembra in decembra 1956 večkrat pisal o nečloveškem odnosu jugoslovanskih oblasti do madžarskih beguncev. Proti koncu novembra je OZN pod vplivom člankov, objavljenih v zahodnih časopisih, jugoslovansko vlado zaprosil za natančne podatke o številu madžarskih beguncev (Kovačević 2003: 98–99). Državni sekretar za notranje zadeve FLRJ je pod pritiskom OZN ter tujih novinarjev 7. decembra 1956 objavil poročilo, da se v Jugoslaviji zadržuje 859 beguncev. Od tega se jih je za



50 Arhiv Srbije i Crne Gore, Fond br. 507 IX., fas. br. 75/III-1, 92.

repatriacijo odločilo 141, za izselitev v druge države pa 302. Prva skupina repatriiranih, skupno 51 oseb, se je pri Horgošu na Madžarsko vrnila še isti dan, to je 7. decembra, druga (90 oseb) pa je jugoslovansko-madžarsko mejo pri Kotoribi prestopila po dveh dneh, 9. decembra.⁵¹ Podatki notranjega ministrstva pa niso zajemali preostalih 416 beguncev, niti tistih 1.200 oseb, ki so jih jugoslovanske oblasti do začetka decembra zavrnilo. Pojasnilo o usodi 416 beguncev je teden dni pozneje na tiskovni konferenci za domače in tuje novinarje podal predstavnik Sekretariata za zunanje zadeve. Te osebe so se zaenkrat odločile, da bodo ostale v Jugoslaviji, s tem da svojo odločitev lahko kadarkoli spremenijo.⁵²

Kot smo že omenili, od decembra 1956 Jugoslavija madžarskih beguncev ni več zavračala, temveč so – podobno kot v Avstriji – sklicujoč se na Ženevsko konvencijo o beguncih iz leta 1951, dobili pravico do azila, in sicer na podlagi pripadnosti k skupini oziroma madžarskega državljanstva.⁵³ H koreniti spremembi jugoslovanskega stališča do vprašanja madžarskih beguncev je pripomoglo več dejavnikov. Med drugim tudi vedno večje število beguncev, ki so decembra 1956 v Jugoslavijo prihajali že kar množično. Na Jugoslavijo je močno pritiskala tudi OZN, kakor tudi več tujih, predvsem zahodnih držav. Pri jugoslovanskih organih so se za madžarske begunce zanimali tako ameriški kot angleški, belgijski, švedski in švicarski diplomati. Ameriški veleposlanik v Beogradu, James Ridelberger, se je 10. novembra o madžarskih beguncih pozanimal celo pri jugoslovanskem zunanjem ministru Koči Popoviću. Zunanji minister je odgovoril, da gre za skoraj 200 ljudi, ki pa niso politični begunci, temveč osebe, ki so se v Jugoslavijo zatelekle le začasno, dokler se ne umirijo razmere na Madžarskem.⁵⁴ Če pa se kdo ne želi vrniti v domovino, ga k temu nihče ne bo prisiljeval. Ob koncu pogovora je ameriški veleposlanik – ki je bil po besedah Koče Popovića zadovoljen z jugoslovanskim stališčem do beguncev – še povedal, da so ZDA Jugoslaviji tudi uradno odobrile prvo pošiljko pšenice v vrednosti šest milijonov dolarjev (Frankovics 2006). Pomembno vlogo pri spremembi jugoslovanskega vedenja so igrale tudi propaganda oziroma ohranitev in utrditev zunanje podobe Jugoslavije. Uvalić, jugoslovanski veleposlanik na Dunaju, je 19. novembra 1956 v nujnem telegramu zapisal:



51 (1956) *Slovenski poročevalec* (8. december).

52 (1956) *Slovenski poročevalec* (15. december).

53 Več o tem: Cseresnyés, Ferenc (2006) "Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956." V Ibolya Murber in Zoltán Fónagy (ur.) *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien: Chemin Verlag: 387–410.

54 Koča Popović je najverjetneje mislil na pripadnike AVH in madžarske vojske, ki so v Jugoslavijo pobegnili v zadnjih dneh oktobra oziroma na začetku novembra.

Menimo, da bi bila za nas dobra propaganda, če bi se na nek način lahko priključili akciji nujenja pomoči Madžarski, ki jo tu, na Dunaju, organizira Mednarodni Rdeči križ. Ta akcija je izredno široko zastavljena, zbrali so ogromno sredstev in v njej sodeluje veliko držav, o čemer množično poroča tudi svetovni tisk. Na tak način bi lahko vsaj malo spremenili o nas ustvarjeni negativni vtis, ki se je izoblikoval takrat, ko smo takoj, ko je madžarska vlada izrazila željo, da bi pomoč pritekala skozi Jugoslavijo, odrekli vsakršno pobudo. Olga Milošević (generalna sekretarka jugoslovanskega Rdečega križa, op. a.) je obljubila, da bo zagotovila tovornjake in šoferje, ki bodo blago z Dunaja prepeljali neposredno na Madžarsko. Menim, da bi bilo to nudenje pomoči izredno pomembno. Priporočam, da za to zadevo poskrbi Zunanje ministrstvo in da naj pomoč čim prej prispe (Frankovics 2006).

Jugoslovansko vodstvo je omenjeno pobudo sprejelo. Zaradi vsega tega je Jugoslavija od začetka decembra 1956 spremenila svoj odnos do vprašanja madžarskih beguncev ter vse do avgusta 1957 beguncem zagotovila zatočišče (Kovačević 2003: 101).

Tretja etapa begunskega vala se je začela na prelomnici med letoma 1956 in 1957, ko so močno utrdili varovanje madžarsko-avstrijske meje. Za madžarske begunce je tako za umik preostala samo še Jugoslavija. Predvsem januarja in februarja 1957 je južni del madžarske meje prestopilo veliko število beguncev, ki so zatočišče poiskali v Jugoslaviji. Ker se je decembra 1956 število beguncev drastično povečalo, je jugoslovanska vlada za pomoč zaprosila OZN. Pri tem moramo omeniti, da je Visoki komisar OZN za begunce že 6. novembra 1956 Jugoslaviji ponudil pomoč, vendar so jo jugoslovanske oblasti zaradi nizkega števila beguncev zavrnila.⁵⁵ V začetku naslednjega leta, od 2. do 21. januarja 1957, je Amir Goveyda, posebni predstavnik Visokega komisarja OZN za begunce, obiskal Jugoslavijo in s predstavniki jugoslovanske vlade razpravljal o madžarskih beguncih, poleg tega pa je obiskal tudi nekaj taborišč.⁵⁶ Na podlagi njegovega poročila je Izvršilni odbor sklada OZN za begunce konec januarja sprejel resolucijo, da je skrb za madžarske begunce dolžnost vseh dežel in da morajo sodelovati pri stroških zanje.⁵⁷ O vlogi OZN v Jugoslaviji je Svetislav Stefanović, državni sekretar za notranje zadeve, februarja 1957 v intervjuju za jugoslovanske novinarje povedal naslednje:

55 (1957) *Ljudska pravica* (17. februar).

56 (1957) *Slovenski poročevalec* (21. januar).

57 (1957) *Ljudska pravica* (17. februar).

Po dogodkih 23. oktobra na Madžarskem se je naša država, ki se je ravnala po načelih OZN, znašla v položaju, da je morala na svojem ozemlju nuditi pravico do prvega azila velikemu številu beguncev. Problemi, ki so nastali v zvezi z njihovim sprejemom, nastanitvijo, prehrano in drugim, so preseгли možnosti naše države. Zato se morajo reševati v okviru OZN oziroma v neposrednem sodelovanju jugoslovanskih oblasti in Visokega komisarja OZN za begunce.⁵⁸

Sprememba jugoslovanskega stališča do begunskega vprašanja se je izrazila tudi v tem, da so Visokemu komisarju OZN za begunce dovolili odprtje začasnega urada v Beogradu.⁵⁹ Ustanovitev Začasnega urada visokega komisarja OZN za begunce je pospešila reševanje begunskega vprašanja v Jugoslaviji. Že poleti so večje skupine beguncev krenile proti Zahodu, do srede januarja 1958 pa je Jugoslavijo zapustil tudi zadnji madžarski begunec.⁶⁰ Medtem – kot smo to že prej omenili – je Jugoslavija ponovno spremenila svoj odnos do madžarskih beguncev. Na podlagi tajne pogodbe z Madžarsko Jugoslavija od avgusta 1957 beguncev ni več sprejemala, temveč so jih vrnila madžarskim organom (Kovačević 2003: 101).

MADŽARSKI BEGUNCI V SLOVENIJI

Mejo med Madžarsko in Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo so begunci leta 1956 lahko prestopili na območju treh ljudskih republik, in sicer v Ljudski republiki Srbiji, Hrvaški in Sloveniji. Najbolj množično so prihajali v Ljudsko republiko Srbijo.⁶¹ K temu je pripomoglo predvsem to, da je na tem delu meje zelo malo naravnih ovir (reke, močvirja), ki bi beguncem lahko ovirale prestop meje, pa tudi prometne povezave z drugimi predeli Madžarske, predvsem Budimpešto, so bile tu najboljše. Na madžarsko-slovenskem odseku državne meje prav tako ne najdemo veliko naravnih ovir (razen gozdov), vendar je med tremi deli ta najkrajši, v bližini pa tudi ni večjih naselij in z njimi povezanih prometnih infrastruktur. Najdaljši odsek je madžarsko-hrvaška meja, ki pa jo pretežno določata reki Mura in Drava. Edino na območju Baranje ni nobenih naravnih ovir, ki bi beguncem kakorkoli preprečevale nemoten prehod meje. Natančnih podatkov o tem, koliko madžarskih beguncev je prestopilo hrvaški oziroma srbski odsek madžarsko-jugoslovanske meje, trenutno še nimamo. Zato pa je Uprava državne varnosti za



58 (1957) *Slovenski poročevalec* (17. februar).

59 Prav tam.

60 (1957) *Večer* (19. december).

61 Za to trditev zaenkrat nimamo točnih podatkov, zato se opiramo predvsem na spomine in na dejstvo, da so za madžarske begunce prav v Vojvodini ustanovili največ begunskih taborišč.

Slovenijo pripravila zelo natančno in podrobno poročilo o madžarskih beguncih v Sloveniji.⁶²

Iz poročila je razvidno, da je slovenski del madžarsko-jugoslovanske meje leta 1956 prestopilo 355 beguncev. Če to število primerjamo s podatki za celotno državo, se izkaže, da so begunci, ki so leta 1956 zbežali čez madžarsko-slovensko mejo, predstavljali 20 odstotkov vseh beguncev v Jugoslaviji. V prejšnjem poglavju smo že omenili, da so se do druge sovjetske intervencije (4. novembra) v Jugoslavijo umaknili predvsem partijski funkcionarji in člani ÁVH. Tak incident se je zgodil tudi na slovenskem delu madžarsko-jugoslovanske meje. 31. oktobra so ob tretji uri zjutraj pri naselju Pince v Slovenijo prebegnili častniki obmejnega poveljništva iz Nagykanizse ter sekretarji partijskega komiteja Madžarske delavske stranke (MDP) iz Nagykanizse in Letenya, skupno 14 oseb. Dva sta s seboj pripeljala tudi družini.⁶³ Skupina je mejo prestopila s tovornjakom znamke "Csepel" in z dvema osebnima avtomobiloma "Pobeda", enega od teh pa so nato poslali nazaj na Madžarsko s sporočilom, "da ga bodo sigurno še potrebovali" (revolucionarji, namreč, op. a.).⁶⁴ Jugoslovanske oblasti so člane skupine sprejeli kot "goste" ter jih namestili v bližnjem naselju Veržej.

Trije intervjuvanci se spominjajo prihoda omenjene skupine v Veržej. Potrjujejo, da je skupina častnikov prišla jeseni leta 1956 v Slovenijo in da so jih naselili v zavodu za osebnostno in vzgojno moteno mladino – v Vzgjajališču Veržej. Njihovi spomini na dogajanje se nekoliko razlikujejo od zgoraj navedenih podatkov. Spominjajo se večje skupine ljudi, okoli 30–35 posameznikov, ki se je pripeljala z enim ali dvema tovornjakoma, major Csilag pa se je po mnenju enega intervjuvanca pripeljal z avtomobilom "Moskvič", po mnenju drugega pa z "novo Volgo". Eden izmed intervjuvancev poroča tudi o prihodu dveh tovornih avtomobilov in poudarja, da je bil major Csilag komandant granične enote.

Skupino so po mnenju intervjuvancev sestavljali oficirji in podoficirji s končanimi vojaškimi šolami v Sovjetski zvezi, nekaj je bilo tudi otrok in žena. Tega se še posebno spominjajo zato, ker so bili ob prihodu žene in otroci v pižamah, ogrnjeni v odeje, iz česar intervjuvanci sklepajo, da so verjetno pobegnili ponoči in da je bil pobeg nenaden. Intervjuvanci nadalje poročajo, da vojaško osebje ob prihodu ni bilo oboroženo, s seboj pa so imeli tudi železno blagajno in denar – madžarske forinte.



62 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo Državne varnosti (DV) Republiškega sekretariata za notranje zadeve (RSNZ). 1957., I. Oddelek. V nadaljevanju: ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957. I. oddelek.

63 Arhiv Srbije i Crne Gore, Fond br. 507 IX., fas. br. 75/III-1, 92.

64 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 34.

Sporazumevanje z begunci je bilo za lokalno prebivalstvo težko zaradi nepoznavanja madžarskega jezika. V primeru Veržeja pa je eden izmed intervjuvancev govoril rusko in se je z begunci sporazumeval v tem jeziku. Intervjuvanec se spominja, da so begunci odlično govorili rusko, kar potrjuje domnevo, da je v primeru veržejskih beguncev šlo za vojaško osebje, ki se je šolalo v Sovjetski zvezi.

Intervjuvanci nadalje pripovedujejo, da so jugoslovanske oblasti sprejele člane skupine kot goste. V kuhinji vzgojnega zavoda so jim pripravljali tri obroke dnevno, vključno s sladico in z vinom. Otroci so dobili pomaranče in čokolado, odrasli cigarete. Šest ameriških dolarjev po osebi je zanje po mnenju intervjuvancev prispevala organizacija za begunce.

Iz njihovih vrst so prišli tudi prvi repatriiranci. Tu moramo omeniti, da so se obmejni stiki med tamkajšnjim prebivalstvom v prvem delu revolucije za kratek čas ponovno obnovili. Tako so npr. jugoslovanske oblasti 31. oktobra enemu madžarskemu državljanu dovolile, da je 1. novembra s pomočjo sorodnika iz Domanjševcev⁶⁵ poslal venec na grob svoje svakinje, pokopane na tamkajšnjem pokopališču. Spodbujeno s tem dejanjem je 4. novembra skoraj 100 madžarskih civilistov prišlo na mejo pri Domanjševcih, da bi se srečali s sorodniki, živečimi v Jugoslaviji (Sloveniji), česar pa jugoslovanski organi niso več dovolili.⁶⁶

Med omenjenimi 355 osebami, ki so se leta 1956 zatele v Slovenijo, je bila poleg že zgoraj omenjene skupine tudi celotna stotnija iz vojašnice Zajda blizu Lentija ob slovenski (jugoslovanski) meji. Ob novici o sovjetskem napadu 4. novembra je v Zajdi nastala panika, katere posledica je bila, da so vsi navadni vojaki brezglavo zapustili vojašnico. Večina častnikov se je kljub temu odločila, da bodo sovjetske čete pričakali kar na kraju samem oziroma v vojašnici. Med tistimi častniki, ki tega niso želeli, je bil tudi poročnik Turóczi, ki je skupaj s popolnoma opremljeno stotnijo vezistov in avtomobili pri Rédicisu (Dolga vas) prestopil jugoslovansko/slovensko mejo (Kapiller 1996: 47). O dogodku je poročala tudi UDV za Slovenijo, ki je v nekaj suhoparnih besedah omenila, da se je stotnija – v viru navajajo pehotno stotnijo – iz vojašnice Zajda umaknila v Jugoslavijo.⁶⁷ Madžarskih vezistov pa se spominjajo domačini iz naselja Dolga vas, ki leži nasproti Rédicisa na jugoslovansko/slovenski strani. Ena od intervjuvank je povedala, da so 4. novembra dopoldan s smeri Madžarske prispeli madžarski vojaki s približno 15



65 Domanjševci (Domonkosfa) so naselje v SV Sloveniji, in sicer na Goričkem, ter ležijo v bližini madžarsko-slovenske meje. Številni prebivalci Domanjševcev in okoliških naselij so imeli (in še vedno imajo) sorodnike na Madžarskem.

66 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 11, 55.

67 ARS, AS 1931, tehnična enota 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 16. Na žalost pa o tem, kaj se je s stotnijo, ki je zbežala v Jugoslavijo, zgodilo pozneje, iz razpoložljivih virov nismo uspeli izvedeti.

vojaškimi vozili. Po pripovedovanju je v prvem vozilu sedel poveljnik v spremstvu soproge in otroka.

Tabela 6: Madžarski begunci v Sloveniji⁶⁸

Kraj prejšnjega bivališča	Leto prihoda v Slovenijo	Število
Madžarska	1956	355
Madžarska	1957	1.262
Madžarska – skupaj	1956 in 1957	1.617
Druge jugoslovanske republike	-	730
Rojeni v slovenskih taboriščih	-	14
Skupaj	-	2.361

Pri poglavju Madžarski begunci v Jugoslaviji smo že govorili o tem, da so jugoslovanski organi vse do začetka decembra 1956 zavračali vse madžarske begunce, ki so prispeli do južne meje. Podatke o tem vsebuje tudi poročilo Uprave državne varnosti (UDV) za Slovenijo o madžarskih dogodkih leta 1956. Kmalu po zatrtju revolucije na Madžarskem, 19. novembra 1956, so se v Dolnji Lendavi (danes Lendava) srečali člani mešane jugoslovansko-madžarske komisije I. in II. sektorja.⁶⁹ Do srečanja je prišlo zaradi ilegalnega vračanja madžarskih beguncev. Med pogovorom je bilo povedano, da so jugoslovanski organi prejšnji dan pri Kotoribi vrnili pet madžarskih beguncev.⁷⁰ Madžarsko stran je v nadaljevanju zanimalo, ali je jugoslovanska stran tako kot pri Kotoribi tudi na I. in II. sektorju pripravljena vrniti madžarske begunce. Jugoslovani so v odgovoru omenili, da je nekaj beguncev, za katere sumijo, da so v revoluciji aktivno sodelovali in da jih bodo "pod pogojem najstrožje konspiracije" poslali nazaj. "Prevzemali bi jih v Dol. Lendavi in se na Madžarsko vrnili skupaj s komisijo, a tako, da o tem nihče ne bi nič vedel."⁷¹

Iz poročila Uprave državne varnosti (UDV) za Slovenijo o madžarskih dogodkih leta 1956 so tudi informacije, da Jugoslovani od decembra 1956 madžarskih beguncev niso več vračali. V Dolnji Lendavi se je 23. januarja 1957 ponovno sestala mešana komisija I. in II. sektorja. Na razgovoru je madžarska stran omenila, da

68 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957. I. oddelek.

69 Po vsej verjetnosti gre za madžarsko-slovenski del jugoslovansko-madžarske državne meje.

70 Zaradi celovitosti moramo omeniti, da poročilo UDV navaja, da so vrnili le tiste begunce, ki so se nahajali v begunskih centrih ter so aktivno sodelovali v revoluciji in ubijali ljudi.

71 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 41-42.

so Jugoslovani do 1. decembra 1956 vrnili vse begunce, po tem pa niti enega več, in da ne razumejo, zakaj se je stališče jugoslovanske oblasti tako spremenilo.⁷²

Intervjuvanci, ki so bili v stiku z osebami v taborišču Veržej, poročajo, da so bili ob prihodu begunci prestrašeni in zastrašeni. Taborišče je bilo ponoči zastraženo (stražil ga je miličnik), vendar po mnenju intervjuvanca ne zato, da bi se omejevalo njihovo premikanje, temveč predvsem zato, da bi jih zavarovali. Madžarski oficirji in podoficirji z družinami, ki so se kot begunci naselili v taborišču Veržej, so se namreč bali, da bi bil med njimi kakšen vohun in da bi jih ponoči prisilno odpeljali na Madžarsko. Intervjuvanec tudi trdi, da se niso bali, da bi jih Jugoslavija vrnila Madžarski. Eden izmed intervjuvancev pravi, da je bila situacija prej obratna: po ureditvi razmer na Madžarskem so begunci celo razmišljali o vrnitvi domov in intervjuvanca navajali k temu, da bi jim pomagal. Skrbelo jih je predvsem, kaj se dogaja z njihovimi družinami.

Intervjuvanca, ki sta imela stike z begunci v taborišču v Rogaški Slatini, pa poročata o nekoliko drugačnem stanju. Begunci so bili po njunem mnenju prestrašeni in so se bali, da jih bo Jugoslavija predala Madžarski. Strah je izviral predvsem iz zgodb o tem, kar se je dogajalo na Madžarskem. Težke razmere v Budimpešti, zgodbe in poročanja o obešanju na kandelabre so med mladimi ljudmi vzbudile tudi zaskrbljenost za stanje njihovih staršev in družin na Madžarskem. Vendar intervjuvanca, ki sta imela stike z begunci v taborišču v Rogaški Slatini ne poročata o tem, da bi se ti želeli vrniti na Madžarsko.

Spremembo jugoslovanskega stališča do vprašanja madžarskih beguncev se je opazilo tudi v slovenskih medijih. Dne 23. decembra 1956 je o madžarskih beguncih obširno pisal dnevni časnik *Slovenski poročevalec*, in sicer v posebni reportaži o begunskem taborišču Borl pri Ptujju. Iz članka lahko izvemo, da so v grad Borl namestili tiste begunce, ki so madžarsko-jugoslovansko mejo prestopili na ozemlju Slovenije. Po novinarjevih besedah je večina prišla iz Budimpešte, bili pa so vseh starosti: od čisto majhnih otrok pa vse do oseb, starejših od 60 let. Madžarsko begunsko vprašanje je avtor poskušal prikazati skozi pripovedovanja ljudi različnih poklicev in starosti.⁷³ Kot zanimivost naj omenimo, da je 12 od 355 madžarskih beguncev v Sloveniji leta 1956 v državo vstopilo legalno, to je z osebnimi dokumenti. Za politični azil so zaprosili šele pozneje.⁷⁴



72 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956: 46.

73 (1956) *Slovenski poročevalec* (23. december); Zanimivo je, da je bil omenjeni članek edini, ki se je sploh ukvarjal z vprašanjem madžarskih beguncev v Sloveniji. Pregledali smo namreč vse številke pomembnejših slovenskih dnevnikov – *Slovenskega poročevalca*, *Večera*, *Ljudske pravice* – ki so izšle med oktobrom 1956 in februarjem 1958. Drugi članki so večinoma prevzeli Tanjugova poročila oziroma izjave s tiskovnih konferenc jugoslovanskega notranjega ali zunanjega ministrstva.

74 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. Gre verjetno za skupino, ki je 31. oktobra pri naselju Pince prestopila mejo in se zatekla v Jugoslavijo – Slovenijo.

V naslednjem letu je – zaradi zgoraj omenjenih razlogov – slovenski odsek madžarsko-jugoslovanske meje prestopilo občutno več oseb, točneje 1.262. Na žalost pa v poročilu Uprave državne varnosti o madžarskih beguncih v Sloveniji ni zapisano, katerega meseca v letu 1957 so begunci prispeli. Zato pa je iz opisanih procesov prihoda madžarskih beguncev v Jugoslavijo razvidno, da jih je največ prišlo januarja in februarja. O tem posredno najdemo zapis tudi v zgoraj omenjenem poročilu Uprave državne varnosti, in sicer pri navedbi datuma ustanovitve begunskih taborišč na območju Slovenije. Omenjeno je namreč, da so morali januarja 1957 zaradi prihoda večjega števila beguncev postaviti kar tri taborišča oziroma centre.⁷⁵

V letih 1956 in 1957 je slovenski del madžarsko-jugoslovanske meje prestopilo 1.617 madžarskih beguncev. Poleg tega je jugoslovanska oblast 730 oseb, ki so v državo vstopile na ozemlju Ljudskih republik Hrvaške in Srbije, namestila v slovenska taborišča. V poročilu UDV je prav tako navedeno, da se je v taboriščih rodilo 14 otrok, kar potrjuje dejstvo, da so Madžarsko zapustili predvsem mladi, mobilni ljudje. Iz seštevka zgoraj navedenih podatkov je razvidno, da je bilo v letih 1956 in 1957 v slovenskih begunskih taboriščih – skupaj z novorojenčki – nastanjenih 2.361 madžarskih beguncev.⁷⁶

BEGUNSKA TABORIŠČA IN ŽIVLJENJSKE RAZMERE V NJIH

BEGUNSKA TABORIŠČA V JUGOSLAVIJI

Za sprejem in oskrbo beguncev je skrbel Zvezni sekretariat za notranje zadeve, denarna sredstva za to pa je zagotovil Zvezni sekretariat za finance. Med pristojnosti sekretariata za notranje zadeve je med drugim spadalo tudi določanje prostorov za begunska taborišča, vodenje taborišč, oskrba beguncev, itd. Kmalu po ustanovitvi Začasnega urada visokega komisarja OZN za begunce sta Zvezni sekretariat za notranje zadeve in Zvezni sekretariat za zunanje zadeve skupaj z omenjenim uradom ustanovila komisijo za begunce. Ta naj bi bila vez med Začasnim uradom visokega komisarja OZN za begunce v Beogradu in jugoslovanskimi organi v zadevah, povezanih z begunci (Kovačević 2003: 102).

Nameščanje beguncev v taborišča je potekalo skoraj vedno po enakem scenariju: po tistem, ko je begunec prestopil mejo, so ga najprej namestili v t. i.



75 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

76 Prav tam.

prehodno taborišče oziroma prehodno ali sprejemno postajo. Temu je sledila registracija in temeljito spraševanje s strani jugoslovanskih organov za notranje zadeve, nato pa namestitev. Družine so nameščali predvsem v primorske oziroma v hotele v notranjosti države, torej v kakovostnejše objekte, samske begunce pa v manj "komfortna" taborišča. Pozneje so begunce – na podlagi lastne odločitve – namestili v emigrantske (za tiste, ki so se izselili v tujino), repatrialne (ki so se vrnili v domovino) in integralne tabore (ki so se odločili, da ostanejo v Jugoslaviji) (Kovačević 2003: 102).

Življenjske razmere v begunskih taboriščih so bile zelo različne. Večina je bila obdana z bodečo žico in pod stalnim policijskim nadzorom. Taborišča brez dovoljenja organov za notranje zadeve nihče ni smel zapustiti oziroma obiskati. Tudi obiski so lahko potekali le v prisotnosti paznikov. Kljub uradnim trditvam, da so bili obroki hrane primerno veliki, so se begunci večkrat pritoževali tudi zaradi lakote (Kovačević 2003: 103). Proti taboriščni psihozi in za koristno preživljanje prostega časa so za begunce prirejali filmske predstave, oddajali madžarske radijske programe (med drugim tudi oddaje Radia Svobodna Evropa), na razpolago so imeli madžarski dnevnik *Magyar Szó* iz Novega Sada ter različne športne programe. Potrebam primerno so imeli tudi katoliške svete maše in protestantska bogoslužja v madžarskem jeziku (Murbely 2006(a): 79).

Svetislav Sefanović, državni sekretar za notranje zadeve, je 17. februarja 1957 v intervjuju o madžarskih beguncih za Tanjug omenil tudi begunska taborišča: "Begunci so nastanjeni v raznih društvenih domovih, gospodarskih in gostinskih objektih, kopališčih in letoviščih. Večino teh objektov je bilo treba adaptirati in opremiti s posebnim inventarjem ter v celoti organizirati prehrano, sanitetno službo in drugo".⁷⁷

Nekatera taborišča so obiskali tudi tuji novinarji. Na povabilo visokega komisarja OZN za begunce je med 28. majem in 3. junijem 1957 skupina tujih novinarjev obiskala pet begunskih taborišč: Belo Crkvo, Osijek, Rijeko, Opatijo in Gerovo. Vtis, ki so ga nanje naredili tabori, je bil porazen, saj so se v številnih tujih časopisih pojavljali članki z naslovom "begunska ali koncentracijska taborišča". Kljub temu je OZN v svojem poročilu zapisala, da beguncem jugoslovanska taborišča zagotavljajo primerne življenjske razmere (Kovačević 2003: 103).

Zgoraj zapisane podatke o življenjskih razmerah v begunskih taboriščih potrjujejo tudi pričevanja madžarskih beguncev: Tako so bile npr. življenjske razmere v taboriščih, ki so bili urejeni v zdraviliških hotelih oziroma drugih turističnih objektih, veliko boljše kot v preostalih. Izredno slabi spomini vežejo begunce na osiješki tabor "Ankin dvor", ki je bil po pripovedovanjih "najverjetneje kašča ali



77 (1957) *Slovenski poročevalec* (17. februar).

konjušnica boljše vrste" in kjer je "zgoraj, spodaj pritekala voda in je bilo zelo prepišno" (Rozs 2002: 35). Podobno slabo mnenje so imeli begunci tudi o makedonskem barakarskem taborišču pri Kruševu, ki ga niti podnevi niso upali zapustiti, in sicer zaradi volkov, ki so oprezali v bližini ter v katerem niso bili zagotavljeni "niti prava in redna oskrba, niti kurjava ali zadostna količina odej, niti stiki z uradnimi organi" (Deák 2002: 108). Tudi o Gerovem, enem največjih begunskih taborišč v Jugoslaviji, je slišati veliko slabega. V svojem pripovedovanju ga je eden izmed beguncev opisal kot "tabor smrti", ki je bil zmeraj strogo zastražen in kjer je, po njegovih besedah, izkusil pravo življenje "gulagov" (Hegedüs 2003: 63).

Taboriščnike so jugoslovanski organi spomladi 1957 želeli namestiti glede na njihov poklic. "Izobražence", skoraj osemsto oseb, so zbrali v taboru Mataruška Banja: umetnike, novinarje, književnike. Zagotovili so jim dostop do tujih, zahodnih časopisov in revij, svobodno gibanje ter jim organizirali različne izlete. Jugoslovanski organi so tehnično izobražene želeli prepričati, naj se za stalno naselijo v Jugoslaviji. V Vrnjački Banji in v zloglasnem taboru Gerovo so bili nameščeni pripadniki desničarskih strank (!), "teroristi in razgrajachi", katerih je bilo približno 1.500. V Beli Crkvi v Banatu je bilo taborišče za mladoletne otroke, ki je spadal med najboljše opremljena taborišča. Sodelavci madžarske komisije za repatriacijo so o jugoslovanskih begunskih taboriščih ugotovili, da je tam, kjer sta oskrba in udobje na nižji ravni, želja po vrnitvi v domovino veliko večja kot pa v bolj urejenih turističnih središčih (Murbely 2006(a): 76–78).

Na podlagi ocene, narejene 18. marca 1957, je bilo na območju Jugoslavije 40 begunskih oziroma prehodnih taborišč. Največ, 17, jih je bilo v Srbiji. Prav tako se je veliko taborov nahajalo na Hrvaškem, še posebno na obali, kjer so v taborišča predelali kar tamkajšnje hotele. Na območju Ljudske republike Hrvaške je tako delovalo 15 taborišč. Sredi marca 1957 so bili madžarski begunci v Sloveniji nameščeni v šestih, v Makedoniji pa v dveh taboriščih. V omenjenem obdobju je največ beguncev živelo v taboriščih Gerovo (1.735 oseb), Osijek (1.107 oseb), Mataruška Banja (948 oseb) in Niška Banja (714 oseb) (Kovačević 2003: 120).

BEGUNSKA TABORIŠČA V SLOVENIJI

V Sloveniji je bilo glede taborišč oziroma poslopij, kamor so namestili madžarske begunce, podobno kot drugod po državi. Na območju Slovenije je bilo za madžarske begunce urejenih deset begunskih taborišč (glej tabelo 4). Izmed desetih taborišč je bilo osem begunskih, dva pa sta bila prehodna oziroma sta delovala kot sprejemni oziroma prehodni postaji. Iz zemljepisne lege taborov je

razvidno, da so bili ti urejeni v severovzhodnem delu Slovenije, torej blizu madžarske meje.⁷⁸

Tabela 7: Taborišča za madžarske begunce v Sloveniji ter datumi njihovega odprtja in zaprtja⁷⁹

Kraj	Odprto	Zaprto
Veržej	1. 11. 1956	20. 11. 1956
Borl	20. 11. 1956	3. 4. 1957
Radenci	14. 1. 1957	1. 4. 1957
Štatenberg	17. 1. 1957	1. 4. 1957
Rogaška Slatina	28. 1. 1957	18. 4. 1957
Jelšingrad	18. 2. 1957	17. 5. 1957
Bizeljsko	28. 2. 1957	avgusta 1957
Brestanica	11. 3. 1957	1. 11. 1957
Črnci na Apaškem polju	30. 3. 1957	julija 1957
Murska Sobota	julija 1957	1. 11. 1957

Prvo taborišče so odprli v Veržeju, naselju na desnem bregu Mure, in sicer že med revolucijo, to je 1. novembra 1956. Sem so namestili že omenjene častnike obmejnega poveljništva iz Nagykanizse ter sekretarje partijskega komiteja Madžarske delavske stranke (MDP) iz Nagykanizse in Letenya, ki so mejo pri naselju Pince skupaj z družinami prestopili 31. oktobra 1956 zjutraj. Zaradi premajhne kapacitete so ga po treh tednih zaprli, nato pa v gradu Borl pri Ptujju ustanovili novega. Tudi intervjuvanci potrjujejo, da so begunci ostali v Veržeju slab mesec dni in da so jih nato odpeljali v grad Borl.

Januarja 1957 se je v Sloveniji začelo množično "ustanavljanje begunskih taborišč", in sicer po tistem, ko je iz Madžarske prispelo veliko beguncev in je zanje v že obstoječem taborišču Borl enostavno zmanjkalo prostora. Tako so v dveh tednih – med 14. in 28. januarjem 1957 – nastala taborišča v Radencih, Štatenbergu in Rogaški Slatini. Begunci so bili nastanjeni v tamkajšnjih hotelih, saj sta bili naselji Radenci in Rogaška Slatina že takrat znani po zdravilišču in mineralni vodi. Tudi intervjuvanca potrjujeta, da sta bili v Rogaški Slatini nastanjeni dve večji grupi beguncev, in sicer v Slatinskem domu (zdaj hotel Slatina) in v Beograjskem domu (zdaj Vila Golf).



78 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

79 Prav tam.

V Štatenbergu so begunce namestili v graščini, preurejeni v hotel. Omenjena taborišča za begunce – skupaj z gradom na Borlu – so v turistični sezoni zaprli oziroma so jih dali na razpolago turistom.⁸⁰

Tu je pomembno poudariti, da so poročanja intervjuvancev o življenjskih razmerah v taboriščih v Rogaški Slatini precej različna od deloma že opisanih življenjskih razmer v Veržeju. V zvezi z razmerami v Rogaški Slatini intervjuvanca poročata, da so bili begunci lačni, da je bilo to, kar so “*dobili za jest, bolj malo*”, da so “*hodili okrog in prodajali stvari, ki jih niso rabili za preživetje*”. V Veržeju pa so bili begunci v bistveno boljšem položaju, saj so poleg treh obrokov dobili tudi posteljino, na voljo jim je bila dodatna prehrana, v vzgajališču pa so jim tudi prali.

Ker so bila slovenska begunska taborišča, ustanovljena koncem leta 1956 in januarja 1957, večinoma v turističnih objektih, so zaradi turistične sezone do spomladi 1957 njihovi začasni prebivalci postali “moteči” dejavniki. O tem problemu so slovenski časniki pisali že januarja 1957: “Ob začetku turistične sezone – v aprilu – bodo nastopile še druge težave, ker bo treba dobiti nove objekte za razmestitev beguncev, v kolikor z mednarodno pomočjo ne bo izvršena evakuacija.” Poleg tega je članek še navedel, da so do 28. januarja 1957 v Jugoslaviji: “... organizirali 22 sprejemališč v turističnih domovih, domovih kulture, po vaseh in drugih gostinskih in zdraviliških objektih, v Vojvodini, Srbiji, Hrvaški, Sloveniji in na Jadranu”.⁸¹ Zaradi tega so oblasti na območju Slovenije – in tudi v drugih krajih po državi – uredile nova taborišča: ob koncu februarja 1957 na Bizeljskem, 11. marca v Brestanici, 30. marca pa še prehodno postajo v Črncih na Apaškem polju. V vseh treh naseljih so bila taborišča nameščena v tamkajšnjih gradovih. Seveda pa so medtem ukinili prejšnja taborišča v turističnih objektih: v Radencih in Štatenbergu 1. aprila, v Borlu 3. aprila, v Rogaški Slatini pa 18. aprila.⁸²

Predhodno smo že pisali o tem, da so si jugoslovanski organi spomladi 1957 prizadevali taboriščnike razporediti glede na njihov poklic, zaradi česar so na različnih lokacijah po državi ustanovili nekaj “specialnih” taborov, tudi v Sloveniji. Tako so 18. februarja 1957 odprli begunsko taborišče v Jelšingradu (v bližini Šmarij pri Jelšah), in sicer – kot je to razvidno iz poročila Uprave državne varnosti – predvsem za “operativno delo” oziroma za kontrašpijonažo in vohunsko dejavnost, kamor so želeli namestiti s “selekcijo” izbrane osebe. Za t. i. “zanimive emigrante” so tudi v drugih taboriščih poskušali urediti posebne prostore. Iz poročila pa izvemo tudi, da zamisli niso mogli uresničiti; do takrat namreč, ko bi uspeli “zani-

80 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

81 (1957) *Slovenski poročevalec* (29. januar).

82 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

mive emigrante" ločiti od drugih, so iz Madžarske ali preostalih jugoslovanskih republik prišli številni novi begunci in težave z njihovo namestitvijo so privedle do tega, da se jim je omenjeni načrt popolnoma podrli. Kljub naštetim težavam pa je organom Uprave državne varnosti za obdelavo beguncev v taboriščih uspelo pridobiti 65 emigrantov, katerih večino so vpeljali predvsem na podlagi kompromitiranih podatkov in le majhen odstotek na "patriotski" ali prijateljski ravni. Toda člani UDV z delom sodelujočih beguncev – poročilo govori o mreži – niso bili zadovoljni, kar so si razlagali z naslednjim: "... večina emigrantov iz Madžarske v FLRJ ni pobegnila zaradi nekih socialističnih konceptov, temveč so bežali iz drugih, najrazličnejši razlogov, in za delo v FLRJ niso bili iskreno zainteresirani."⁸³ K neuspehu "operativnega dela" so pripomogli tudi drugi objektivni vzroki. "Operativci", ki so delovali v slovenskih begunskih taboriščih, se pred tem niso ukvarjali niti z "Vzhodom", še manj pa z Madžarsko. Sodelavci UDV namreč niso obvladali madžarskega jezika, "operativno delo" s pomočjo prevajalcev pa je povzročalo veliko težav. Problem je predstavljalo tudi dejstvo, da osebje taborišč za zasliševanja ni imelo primerne materiala, na podlagi katerega bi begunce izprašali. Sodelavci UDV so si o življenju v begunskih taboriščih kljub temu uspeli ustvariti dokaj natančno in objektivno sliko, čeprav so begunci takoj, ko je pogovor nanesel na osebna vprašanja, postali sumničavi in oprezni. "Operativno delo" UDV se je glede na vsebino in način izvajanja sčasoma spremenilo. Na začetku so zbirali informacije, povezane s političnimi razmerami na Madžarskem ter podatke o naftnih poljih v okolici naselja Lovászi, o rudniku urana v Pécsu, o vojski, o ÁVH, sodiščih in državnem tožilstvu, njihovem delu, itd. Na podlagi t. i. "upitnika" so izprašali vse begunce (skupno 1.617 oseb), ki so prestopili mejo LRS. Omenjeni "upitnik" je med drugim vseboval tudi vprašanja o delavskih svetih, mejnem režimu, sovjetski vojski, vmešavanju Sovjetov v notranjo politiko Madžarske, itd. Pozneje so "operativno delo" zožili na "kontrašpijonažo".⁸⁴

Begunsko taborišče Jelšingrad so zaprli 17. maja 1957. Meseca julija je podobno usodo doživelo tudi prehodno taborišče oziroma postaja v Črncih na Apaškem polju. Namesto njega so v Murski Soboti ustanovili novega, vendar z manjšo kapaciteto. Zaradi upada števila beguncev so avgusta ukinili tudi bizeljsko taborišče. Poslednja dva taborišča za begunce v Sloveniji – Brestanico in Mursko Soboto – so zaprli 1. novembra 1957, preostale begunce pa preselili v taborišče Gerovo pri Reki.⁸⁵

Kot smo že omenili, je bil za vse opravke, povezane z begunskimi taborišči, pristojen Zvezni sekretariat za notranje zadeve, tako tudi za izbiro osebja. Tabela



83 Prav tam.

84 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

85 Prav tam.

5 prikazuje informacije o osebju taborišč. Iz njih je razvidno, da so za delovanje taborov morali zaposliti občutno število delavcev. V vsakem taboru – z izjemo veržejskega, ki je v kratkem času obstoja imel enega upravnika in dva miličnika – so poleg upravnika zaposlovali še “operativce”, prevajalce ter administrativno, tehnično in drugo osebje, nujno potrebno za vsakodnevno delovanje. Taborišča in begunce so nadzorovali člani ljudske milicije.

Tabela 8: Seznam in število osebja taborišč⁸⁶

Kraj	Upravniki	Operativci	Prevajalci	Administrativno osebje	Tehnično osebje	Ljudska milicija	Drugo
Veržej	1	-	-	-	-	2	-
Borl	1	9	4	5	2	7	2
Radenci	1	2	3	6	4	11	5
Štatenberg	2	8	3	2	-	5	-
Rogaška Slatina	2	8	6	9	-	14	2
Jelšingrad	2	3	2	3	-	5	1
Bizeljsko	2	4	4	6	-	10	8
Brestanica	3	14	9	10	-	27	12
Črnci	1	5	4	5	1	8	11
Murska Sobota	1	-	1	2	-	2	1

Osebje v taborih se je pogosto menjavalo, kar je med drugim vplivalo tudi na “operativno delo.” V različnih taboriščih je naenkrat delalo od dva do pet “operativcev”, največ jih je bilo v Rogaški Slatini (pet operativcev) in Brestanici (štirje operativci). K tehničnemu osebju so spadali fotografi ter ljudje, ki so jemali prstne odtise in pomagali pri izpolnjevanju različnih obrazcev. Med begunci so v taboriščih organizirali t. i. “emigrantske odbore”, ki so dosegali dokaj dobre rezultate. V njihovo pristojnost je spadalo urejevanje manjših zadev v zvezi z begunci.

Begunce v Sloveniji so glede na njihovo politično pripadnost organi Uprave državne varnosti razvrstili v štiri kategorije:

- 1.) Starejši, zahodno orientirani intelektualci ter pripadniki drugih poklicev, ki so se obnašali dokaj umirjeno in so razumeli vlogo emigranta. Bili so zadovoljni z našim gostoljubjem. Do socialistične ureditve v FLRJ so se obnašali



⁸⁶ Prav tam.

dokaj lojalno, in kljub temu, da so želeli čim prej oditi na Zahod, pretirane nestrpnosti z različnimi izpadi niso izkazovali.

- 2.) Mlajši intelektualci in mladi nasploh so bili pod močnim vplivom zahodne propagande ter so usodo emigrantov težko sprejemali. Bili so zelo nedisciplinirani, nestrpni in pri svojih zahtevah tudi izredno nesramni. Občutili so našo demokracijo, ki so jo izkoriščali v negativnem smislu. Za zamudo pri izselitvi na Zahod so krivili Jugoslavijo. Vedno znova so se sklicevali na pravice emigrantov v deklaraciji OZN.
- 3.) Emigranti brez političnega prepričanja, ki so iz Madžarske pobegnili večinoma zaradi nastale begunske panike, se nikakor niso znali dokončno odločiti, v katero državo želijo biti repatriirani. Bili so zelo nestrpni, vedno znova so spreminjali svoje izjave o izselitvi ter s tem povzročali občutno zmešnjavo in dodatno delo v naši administraciji.
- 4.) Emigranti, ki so iz Madžarske pobegnili zaradi sodelovanja v revoluciji, posedovanja orožja, bili vodje demonstracij, člani delavskih in narodnih svetov, itd. Njihovo obnašanje je bilo večinoma v redu. Z njimi večjih težav nismo imeli. Radi so sodelovali ter so bili pri ocenjevanju stanja v taboriščih najbolj objektivni. Ta kategorija beguncev je bila številčno najmanjša.⁸⁷

Kot zanimivost naj omenimo upor beguncev v bizeljskem in brestaniškem taborišču proti novemu taboriščnemu redu. V obeh primerih je morala posredovati policija, 12 vodij upora pa je pristalo pred sodnikom za prekrške.⁸⁸

FINANČNA PLAT BEGUNSKEGA VPRAŠANJA

Jugoslovanska država je vzdrževanje begunskih taborišč na začetku financirala sama, z naglim porastom beguncev januarja 1957 pa je bila prisiljena zaprositi za pomoč v tujini. O tem je 26. januarja 1957 poročal tudi *Slovenski poročevalec*:

Generalni sekretar jugoslovanskega Rdečega križa dr. Olga Milošević bo odpotovala 26. t. m. v Ženevo, kjer bo pri Ligi Društev Rdečega križa posredovala, da bi izdala proglas za pomoč pri nastavitvi in vzdrževanju madžarskih



87 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

88 O uporu v Brestanici je spregovoril tudi eden od intervjuiranih madžarskih beguncev. Po njegovem pripovedovanju je upor nastal zaradi slabe prehrane. Po uporu so se begunci z vodstvom taborišča dogovorili, da bodo kuharje izbrali iz svojih vrst, s čimer se je hrana tudi občutno izboljšala, saj so jo pripravljali madžarskim okusom primerno.

beguncev v Jugoslaviji. Ker število beguncev iz Madžarske v zadnjem času narašča, bo dr. Olga Milošević zahtevala, naj se nudi Jugoslaviji večja mednarodna pomoč.⁸⁹

Prošnja Jugoslavije je obrodila sadove, o čemer je državni sekretar za notranje zadeve, Svetislav Stefanović, tri tedne pozneje v že omenjenem intervjuju povedal: “*Posamezne karitativne organizacije, kakor Liga društev Rdečega križa, norveški in argentinski Rdeči križ, pomoč evangeličanskih cerkva Nemčije in CARRE so poslale pomoč v hrani, ponošeni obleki, zdravilih in podobnem za približno 70 milijonov dinarjev.*” Iz članka je še razvidno, da je Visoki komisar OZN za begunce jugoslovanskemu Rdečemu križu dal na razpolago 50.000 dolarjev kot nujno pomoč.⁹⁰

Sicer pa je jugoslovanska država že ob koncu leta 1956 OZN sporočila, da so za madžarske begunce do takrat porabili že skoraj 50.000 USD, kar je tri USD dnevno na enega begunca.⁹¹ Zaradi velikega navala beguncev je do konca januarja ta znesek narasel na 1.108.763 USD. Za kritje stroškov, povezanih z madžarskimi begunci, je Sekretariat za notranje zadeve pri Narodni banki dobil posojilo v znesku 3.000.000.000 DIN (približno 5.000.000 USD). Po računanju zvezne vlade so med 1. marcem in 1. julijem 1957 za oskrbo beguncev porabili skoraj 2.000.000 USD. Zaradi prispеле pomoči raznih organizacij se je znesek oskrbe za posameznega begunca medtem znižal na en USD dnevno. Kljub temu je OZN do srede leta 1957 Jugoslaviji povrnila le 7,4 odstotka stroškov, nastalih z oskrbo madžarskih beguncev.

Skupni znesek stroškov za begunce v Jugoslaviji je znašal 12.000.000 USD, zajemal pa je tudi stroške Začasnega urada visokega komisarja OZN in z njim sodelujočih organizacij. Iz omenjenega zneska so OZN in različne podporne organizacije pokrile 4.280.000 USD, ob koncu leta 1958 pa so Jugoslovani določili tudi še znesek nepokritih stroškov, ki je po njihovih izračunih znašal 6.600.000 USD. Jugoslavija je upala, da bo Visoki komisar OZN za begunce zgoraj navedeni znesek izplačal v gotovini (v zahodni valuti). Na koncu se je morala zadovoljiti s tem, da sta ZDA in Kanada znaten del tega zneska poplačali v obliki različnih proizvodov (žito, mlečni izdelki, itd.). Ker jugoslovanska vlada ni mogla računati



89 (1957) *Slovenski poročevalec* (26. januar).

90 (1957) *Slovenski poročevalec* (17. februar).

91 Ta znesek (tri USD dnevno na begunca) so pri OZN smatrali za previsokega, saj so v Avstriji stroški znašali le en USD. Jugoslovani so se pri tem sklicevali na to, da so k temu znesku prišteti tudi stroški prevoza od meje do tabora, hrana, zdravila in drugo (Frankovics; György (2006) “Az 1956-os magyar menekültek Jugoszláviában.” V Györi Levéltár (organizátor) *A menekülés állomásai 1956–1957. Nemzetközi és regionális történelmi konferencia*. Győr, 2006, november 23–24. Zvočni posnetek predavanja na konferenci).

na celotno kompenzacijo 6.600.000 USD, je novembra 1959 Visokega komisarja OZN za begunce obvestila, da umika svojo odškodninsko prošnjo, kar je hkrati pomenilo tudi zaključitev begunske zadeve (Kovačević 2003: 104, 116–117).

Omenili smo že, da so pri reševanju vprašanja madžarskih beguncev sodelovale tudi razne karitativne organizacije. Tako so na ustanovitvenem sestanku Komiteja za koordinacijo pomoči⁹² ob koncu februarja leta 1957 v Beogradu sporočili tudi podatke o pomoči, ki jih lahko nudijo razne dobrodelne organizacije.

Liga društev Rdečega križa je pripravljena prevzeti osnovno prehrano 10.000 beguncev, organizacija CARRE bo poslala do konca marca 10.000 standardnih zavojev hrane, 20.000 zavojev z osebnim priborom, itd. Britansko dobrodelno društvo za pomoč Madžarom bo dalo na razpolago 170 ton obleke, določeno količino hrane, zdravila in 20 montažnih barak za skupno 1.000 ljudi. Svet svetovnih cerkva in luteranska svetovna pomoč sta že poslala 388 ton riža za potrebe madžarskih beguncev.⁹³

Pri oskrbi in nadaljnji odpremi madžarskih beguncev v Jugoslaviji so sodelovale tudi številne mednarodne dobrodelne organizacije: The American Friends Service Committee, The American Joint Distribution Committee, The International Rescue Committee, Lutheran World Federation (LWF), National Catholic Welfare Conference (NCWC), World Council of Churches (WCC) in Coperative for American Remittance (CARE). Pomembno vlogo pri izseljevanju je imel predvsem ICEM (Intergovernmental Comitee for European Migration), ki je poskrbel za materialno zaledje 13.000 izseljenih madžarskih beguncev (Murbely 2006 (A): 78). Deset sodelavcev ICEM-a se je aprila 1957 priključilo Začasnemu uradu visokega komisarja OZN za begunce, kar je izseljevanju madžarskih beguncev dalo nov zalet. Med državnimi delegacijami znotraj ICEM-a so predstavniki Kanade in Švice v imenu svojih vlad obljubili sprejem določenega števila beguncev, švedska, norveška in avstralska delegacija pa so sporočile, da so njihove države že začele z ukrepi preseljevanja madžarskih beguncev (Kovačević 2003: 113–114).

● ● ●
92 Komite za koordinacijo pomoči je bil ustanovljen na predlog Začasnega urada visokega komisarja OZN za begunce v Beogradu. Njegovi člani so prihajali iz vrst predstavnikov jugoslovanskega Rdečega križa, Začasnega urada visokega komisarja OZN in organov Vlade Jugoslavije. Glavna naloga Komiteja je bila razdeljevanje pomoči, prispela iz tujine, med madžarske begunce v Jugoslaviji.

93 (1957) *Slovenski poročevalec* (24. februar).

USODA MADŽARSKIH BEGUNCEV V JUGOSLAVIJI

Usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji se je oblikovala na tri načine. Največ se jih je odločilo za izselitev na Zahod, zato jim je bila Jugoslavija le nekakšna prehodna postaja. Manjše število beguncev je izbralo vrnitev v domovino, nekaj sto pa jih je ostalo v Jugoslaviji.

Tabela 9: Usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji (Kovačević 2003: 124)

Izselili na Zahod	16.374
Vrnili na Madžarsko	2.773
Ostali v Jugoslaviji	634
Izginili	76
Skupaj	19.857

REPATRIACIJA MADŽARSKIH BEGUNCEV

Sodelovanje v zvezi z begunskim vprašanjem med madžarsko in jugoslovansko vlado se je začelo že v prvi polovici novembra 1956. Že 10. novembra 1956 je jugoslovanski veleposlanik v Budimpešti, Dalibor Soldatić, iz Beograda dobil navodilo, da naj v imenu jugoslovanske vlade stopi v kontakt s Kádárjevo vlado zaradi naslednjih vprašanj: zadeva Nagy, jugoslovanska gospodarska pomoč Madžarski in begunci. O beguncih je bilo navodilo naslednje:

Potreben je nov pogovor o vprašanju mešane komisije za begunce in se konkretno dogovoriti o sestavi njihove komisije ter času prihoda. Mislimo, da bo prevzem teh ljudi za njih koristen, saj se med njimi nahaja 50 članov partije, okrog 15 oficirjev, 70 vojakov in okrog 20 pripadnikov AVH. Razen tega je tu tudi nekaj orožja in vozil.⁹⁴

Kmalu zatem, 22. in 23. novembra, je v Zagrebu v zvezi s tem potekalo jugoslovansko-madžarsko srečanje, kjer so se dogovorili, da bodo v naslednjih dneh obiskali begunce v sprejemnih centrih in se pogovorili z njimi. Po obisku so 29. novembra 1956 v Beogradu podpisali sporazum o repatriaciji in se dogovorili, kje in kako bo predaja beguncev potekala. Kakor smo že omenili, so prve repatriacije potekale 7. in 9. decembra 1956 pri Horgos-Röszke és Kotoriba-Murakeresztur, ko



⁹⁴ Arhiv Srbije i Crne Gore, Fond br. 507, fas. br. IX, 75/1-37.

se je na Madžarsko vrnilo 141 beguncev. Tudi poznejše repatriacije so potekale na podlagi omenjenega novembrskega sporazuma (Kovačević 2003: 105–106).

Kljub temu da je madžarska vlada že sredi decembra predlagala – za kar je tudi dobila dovoljenje – da bi v Jugoslavijo poslala še eno komisijo, ki bi begunce prepričala k vrnitvi v domovino, je do konkretnih dejanj prišlo šele v začetku leta 1957. Takrat je v Beograd prispela šestčlanska madžarska delegacija pod vodstvom Miklósa Baricsa in se 1. februarja sestala z jugoslovansko stranjo, ki jo je vodil Ladislav Katana. Na srečanju so se dogovorili, da bodo pri observaciji dela madžarske delegacije, in obratno, sodelovali tudi ljudje Visokega komisarja OZN za begunce. Poleg tega so razpravljali tudi o poteku propagande med begunci o vrnitvi na Madžarsko. Madžarska stran je dobila dovoljenje, da predvaja filme in med begunce razdeli madžarske časopise (Kovačević 2003: 106–107).

Naslednji sestanek jugoslovansko-madžarske mešane komisije je potekal 12. februarja 1957, na njem pa je sodeloval tudi Pierre Bremont, predstavnik Visokega komisarja OZN za begunce. Za begunce, ki so se odločili za repatriacijo, so določili osiješki in srbobranski tabor ter se dogovorili, da bosta naslednji dve repatriaciji potekali 14. (Subotica-Kelebia) in 16. februarja (Beli Manastir-Magyarboly). Tokrat se je na Madžarsko vrnilo 753 oseb. Do tistega trenutka je bilo repatriiranih 976 beguncev. Kljub temu da je imela madžarska komisija za repatriacijo kar nekaj težav,⁹⁵ se je med februarjem in aprilom za vrnitev v domovino odločilo 1.113 oseb. Tu moramo omeniti tudi, da je madžarska stran jugoslovansko že na začetku februarja zaprosila, naj madžarsko-jugoslovansko mejo popolnoma zapre, kar pa se je – kot smo že omenili – zgodilo šele avgusta 1957 (Kovačević 2003: 107–108).

Za pospešitev repatriacije madžarska stran od aprila do avgusta 1957 ni storila nič konkretnega. OZN, druge dobrodelne organizacije ter delegacije različnih zahodnih držav so izseljevanje madžarskih beguncev medtem že okrepile. Vse to je pripomoglo k temu, da je madžarska komisija za repatriacijo, ki je v Jugoslavijo prispela avgusta 1957, v tej zadevi lahko prikazala zelo skromne rezultate. Kljub temu da sta Madžarska in Jugoslavija pri begunskem vprašanju sorazmerno dobro sodelovali, je bilo nezaupanje med njima precej občutno. Madžari so občasno pošiljali "vohune", preoblečene v begunce, jugoslovanske oblasti pa so jih vedno znova odkrile ter jih naskrivaj vrnile Madžarom (Kovačević 2003: 108). Iz poročil madžarske komisije za repatriacijo je razvidno, zakaj pri delu niso imeli večjih uspehov oziroma nam ti dajo vpogled v resnične in namišljene vzroke neuspeha:



⁹⁵ Med sodelavci madžarske komisije so begunci prepoznali nekatere pripadnike AVH, znano pa je bilo tudi, da so bili prvi repatriirani begunci s strani madžarske oblasti deležni občutno grobega sprejema.

Med begunci in tistimi, ki se ne želijo vrniti v domovino, so tudi reakcionarji in fašistično nastrojeni posamezniki, avanturisti. Veliko jih je to priložnost izkoristilo za to, da odidejo v tujino. Nekateri želijo ostati pri sorodnikih v Jugoslaviji. Večinoma pa so delavci oziroma študenti, predvsem mladi. Med njimi je tudi veliko takih, ki so v revoluciji sodelovali kot brambovci in se bojijo, da bodo zaradi tega morali odgovarjati. [...] Najpomembnejši vzrok, da se ne želijo vrniti na Madžarsko, pa je ta, da ne zaupajo predstavljenim obljubam in jih je strah, da bodo deportirani v Sovjetsko zvezo. Tega se med drugim boji tudi večina ljudi, ki se je vrnila domov. Veliko vznemirjenja je povzročila tudi zadeva Imre Nagyja, zaradi česar so se mnogi premislili, saj je potrdila njihov strah pred deportacijo. Ne verjamejo, da se bodo lahko izognili klicu na odgovornost. Splošno mnenje med begunci je, da so revolucijo na Madžarskem zatrli. Del tistih, ki se ne želi vrniti na Madžarsko, je izjavil, da se pozneje, ko jim ne bo nič več grozilo, vsekakor želijo vrniti (Murbely 2006(a): 77).

Na madžarsko-jugoslovanskih pogovorih je bilo kot poseben dejavnik predstavljeno vprašanje mladih pod 18. letom starosti, ki so Madžarsko zapustili brez staršev. Že ob koncu leta 1956 je Visoki komisar OZN za begunce pripravil priporočilo o ukrepih glede omenjenih mladih v Avstriji in Jugoslaviji. Jugoslovanska oblast je omenjeno priporočilo OZN upoštevala ter zadevo mladoletnih madžarskih beguncev predala jugoslovanskemu Rdečemu križu, ta pa je pripravil seznam otrok do 14. leta starosti in ga s pomočjo Mednarodnega Rdečega križa dostavil madžarskemu. Madžarski Rdeči križ je obvestil njihove starše na Madžarskem, da morajo za vrnitev svojih otrok vložiti pisno zahtevo na jugoslovanski Rdeči križ. Po tem je o usodi otroka odločal določeni jugoslovanski organ. Ponavadi so na pisno prošnjo staršev mladoletne begunce predali brez nadaljnjih birokratskih postopkov. Na podlagi jugoslovanskega stališča so se mladoletne osebe med 14. in 18. letom lahko same odločile o tem, ali se želijo vrniti v domovino. Njihovi starši so bili le obveščeni, odločilno vlogo je imela izjava mladoletnika. Jugoslovanski Rdeči križ je za starše določil 60-dnevni rok za vlogo pisne prošnje. V kolikor tega niso storili zato, ker so bili tudi sami v tujini oziroma so menili, da je za otrokovo varnost bolje, če ostane v tujini, je jugoslovanski skrbstveni organ izdal dovoljenje za izselitev mladoletne osebe v tretjo državo. Po uradnem stališču Madžarske bi jugoslovanske oblasti morale vse mladoletne osebe vrniti, ker po madžarskih predpisih te ne spadajo med politične begunce. Jugoslovanske oblasti so na to odgovorile, da za mladoletno osebo, ki se zadržuje na ozemlju Jugoslavije, veljajo jugoslovanski predpisi. Omenili smo že, da so Jugoslovani spomladi 1957 za mladoletne osebe uredili taborišče v Beli Crkvi, ki je spadalo pod okrilje jugoslovanskega Rdečega križa. Za mladoletne begunce so poskrbele tudi različne karitativne organizacije: finski Rdeči križ je taborišču v Beli Crkvi

daroval pet montažnih zgradb, v katerih so uredili bolniško sobo, prostor za druženje, delavnico in skladišče, Švedska pa je na lastne stroške za otroke v Srednji Dalmaciji (Makarska) uredila počitniški dom (Murbely 2006(a): 77). Če na kratko povzamemo, se je od 19.857 beguncev v Jugoslaviji za repatriacijo odločilo 2.773 oseb, od teh 835 mladoletnih.

IZSELJEVANJE NA ZAHOD

Na podlagi uradnih jugoslovanskih podatkov se je od 19.857 beguncev za izselitev v eno izmed zahodnih držav odločilo 16.374 oseb. Omenili smo že, da so pri izseljevanju beguncev pomembno vlogo odigrali tudi Začasni urad visokega komisarja OZN za begunce v Beogradu ter razne mednarodne dobrodelne organizacije. Začasni urad, ki je pod vodstvom Pierra Bremonta začel delovati februarja 1957, je z jugoslovansko oblastjo odlično sodeloval. Zaradi delovanja urada in že omenjenega ICEM-a se je izselitev beguncev zelo pospešila. Ta proces lahko lepo spremljamo tudi v jugoslovanskem oziroma slovenskem tisku, saj poleti in v drugi polovici leta 1957 skoraj ni minil teden, da časopisi o izseljevanju beguncev ne bi poročali.

Tabela 10: Podatki o madžarskih beguncih v Jugoslaviji na dan 1. julija 1957⁹⁶

Stanje do 1. julija 1957	Število
Do 1. julija 1957 pobegnili v Jugoslavijo	19.559
Vrnilo se na Madžarsko	2.521
Izselilo se na zahod	7.832
Naselilo se v Jugoslaviji	575
V taboriščih ostali begunci (1. julija 1957)	8.631

Kljub temu je v Jugoslaviji še zmeraj ostalo veliko beguncev, kar je jugoslovanski državi povzročilo veliko težav. O tem so spregovorili tudi pred svetovno javnostjo. Na plenarni seji Gospodarsko-socialnega sveta OZN v drugi polovici julija 1957 v Ženevi je jugoslovanski delegat poročal o madžarskih beguncih v Jugoslaviji. Povedal je:

... da je Jugoslavija izpolnila svoje obveznosti do madžarskih beguncev in da je zdaj dolžnost drugih dežel, da se odzovejo pozivu Generalne skupščine



⁹⁶ (1957) *Večer* (25. julij).

OZN in Izvršilnega odbora sklada OZN za begunce o tem vprašanju. [...] Jugoslovanski delegat je nadalje rekel, da je Visoki komisar za begunce zadnje leto znatno povečal svojo dejavnost in si zelo prizadeval, da bi uredili vprašanje madžarskih beguncev. [...] Nadalje je Vukmanović (jugoslovanski delegat, op. avtorja) rekel, da je ureditev vprašanja madžarskih beguncev za Jugoslavijo zelo važna. Problem je otežen s tem, da nekatere dežele niso pripravljene omogočiti preselitev beguncev, ki bi se radi naselili v njih. [...] Na koncu je jugoslovanski delegat izrazil zadovoljstvo spričo dosedanjega sodelovanja med Jugoslavijo in Visokim komisarjem OZN za begunce, Lindtom. Ta je pozval dežele članice OZN, naj omogočijo naselitev madžarskih beguncev, da bi to vprašanje do konca letošnjega leta uredili.⁹⁷

V drugi polovici leta 1957 so se za sprejem madžarskih beguncev ponudile tudi druge države, oziroma so države, ki so že sprejele določeno število beguncev, povečevale svoje naselitvene kvote. Zaradi tega je do srede januarja 1958 Jugoslavijo zapustil tudi zadnji madžarski begunec, ki se je odločil za emigracijo.⁹⁸ S tem se je za jugoslovansko državo vprašanje madžarskih beguncev *de facto* zaključilo, vzporedno pa se je zaprl tudi Začasni urad OZN za begunce v Beogradu. Pierre Bremont, vodja urada, je državo zapustil februarja istega leta (Kovačević 2003: 108).

● ● ●
97 (1957) *Ijudska pravica* (25. julij).

98 (1957) *Večer* (19. december).

Tabela 11: Evropske države, kamor so se naselili madžarski begunci, in njihovo število (Kovačević 2003: 124)

Država	Število beguncev
Avstrija	381
Belgija	2.376
Danska	212
Finska	1
Francija	2.455
ZR Nemčija	1.131
Grčija	1
Nizozemska	80
Italija	170
Norveška	344
Švedska	1.295
Švica	744
Velika Britanija	287
Skupaj	9.477

Skoraj 2/3, to je 9.477 madžarskih beguncev se je naselilo v eni od evropskih držav. Največ jih je odšlo v Belgijo (2.376 oseb), Francijo (2.455 oseb), Švedsko (1.295 oseb) in Nemčijo (1.131 oseb). V primerjavi s številom prebivalcev sprejemne države se je veliko beguncev naselilo tudi v Švici (744 oseb) in Norveški (344 oseb). Od čezmorskih držav se je največ ljudi odločilo za ZDA (2.509 oseb), Kanado (1.765 oseb) in Avstralijo (1.500 oseb). Sorazmerno veliko se jih je naselilo tudi v Braziliji.

Tabela 12: Čezmorske države, kamor so se naselili madžarski begunci in njihovo število (Kovačević 2003: 124)

Država	Število beguncev
Argentina	15
Avstralija	1.500
Brazilija	568
Kanada	1.765
Kuba	6
Čile	5
Irak	1
Izrael	167
Nova Zelandija	70
Južna Afrika	6
Turčija	2
Urugvaj	3
ZDA	2.509
Druge latinsko-ameriške države	280
Skupaj	6.897

INTEGRACIJA MADŽARSKIH BEGUNCEV

Najmanj podatkov imamo o tistih madžarskih beguncih, ki so ostali v Jugoslaviji. Nekateri viri, kot na primer poročilo Uprave državne varnosti za Slovenijo o madžarskih beguncih oziroma dokumentarni film z naslovom "Jugoslovanska naveza" posredno omenjajo, da je del beguncev, ki so se naselili v Jugoslaviji, na nek način povezan ali z južnoslovanskimi narodi ali pa s tu živečo madžarsko manjšino.⁹⁹ Poročila madžarske komisije za repatriacijo govorijo o tem, da je jugoslovanska oblast tehnično izobražene begunce želela prepričati, naj se naselijo v Jugoslaviji (Murbely 2006(a): 78). O tem, kako uspešno je bilo to udejstvovanje, zaenkrat še nimamo podatkov. Imamo pa uradne podatke, da se je za naselitev v Jugoslaviji odločilo 575 beguncev.



99 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957. I. oddelek.; Jugoszláv kapcsolat. 2005, 1956-os Intézet Kőzalapítvány. Dokumentarni film.

USODA MADŽARSKIH BEGUNCEV V SLOVENIJI

Za večino izmed 2.361 oseb, ki so bile nastanjene v desetih slovenskih taboriščih, sta bili Jugoslavija oziroma Slovenija le vmesni postaji na poti proti Zahodu. Tudi intervjuvanec, ki je bil v stiku z begunci v taborišču Rogaška Slatina, poudarja, da *“ni bilo interesentov, da bi ostali [v Sloveniji, op. a.]”*. Intervjuvanec utemeljuje, da so begunci iz Madžarske pobegnili zaradi obstoječega režima, da so razlagali, da *“so jim vse pobrali, vse nacionalizirali, ni bilo nič privatnega življenja, nič imovine”* [...] *“tam ni bilo več perspektive, prihodnosti, veliko ljudi so Rusi zaprli, za veliko ljudi, se ne vedelo, ali so živi ali ne, so izginili”*. Zato se mu zdi logično, da begunci niso želeli ostati v Jugoslaviji, kjer je bil na oblasti režim, ki mu po intervjuvančevem mnenju niso pretirano zaupali.

Že večkrat omenjeno poročilo UDV pravi, da je natanko 499 madžarskih beguncev odšlo iz Slovenije naravnost na Zahod; največ (355 oseb) jih je odšlo v Švico. Sicer pa je švicarska vlada v Rogaško Slatino in Brestanico poslala posebno komisijo z nalogo pomagati tistim, ki želijo odpotovati v Švico. Intervjuvanec, ki je bil v stiku z begunci v Rogaški Slatini, potrjuje ta podatek, saj se tudi sam spominja, da je bila Švica za begunce med najbolj zaželenimi destinacijami.

Komisija je tako obe taborišči obiskala kar trikrat, in tiste, ki so to želeli, v treh transportih tudi prepeljala v Švico. Iz Slovenije jih je veliko odpotovalo tudi v Avstrijo (50 oseb) in Belgijo (40 oseb), v preostale države – Francijo, Izrael, Dansko, Zahodno Nemčijo, Italijo, Avstralijo, itd. – pa manj kot po deset oseb.

Tabela 13: Usoda madžarskih beguncev v Sloveniji¹⁰⁰

	Število beguncev
Iz Slovenije odšli na Zahod	499
Premeščeni v druga jugoslovanska taborišča	1.740
Vrnili se na Madžarsko	64
Prisilno vrnjenih	9
Pobegnili iz taborišč	29
Ostali v Sloveniji	27
Umrli v Sloveniji	2
Skupaj	2.361



100 ARS; AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek

Pri odhodu beguncev je veliko pomagal tudi Začasni urad visokega komisarja OŽN za begunce v Beogradu oziroma njegovi uslužbenci, ki so večkrat obiskali vsa taborišča v Sloveniji. Jugoslovanske oblasti so večino beguncev iz slovenskih taborišč (skupno 1.740 oseb), ki so želeli odpotovati na Zahod, preselila v taborišča v drugih jugoslovanskih republikah, od koder so nato organizirano odpotovali. Največ beguncev si je za novo domovino izbralo čezmorske države ZDA, Kanado in Avstralijo. Večino teh beguncev so pred odhodom naselili v taborišče Gerovo, od tam pa so z ladjo – iz reškega pristanišča – ali vlakom odpotovali v izbrane dežele.¹⁰¹ Tudi intervjuvanca, ki sta bila v stikih z begunci v Rogiški Slatini, potrjujeta, da so bili begunci v tem taborišču namenjeni predvsem v Kanado in Avstralijo, “*kjer so rabili ljudi za delat*”.

Tabela 14: Države, kamor so se naselili madžarski begunci iz Slovenije in njihovo število¹⁰²

Država	Število beguncev
Švica	355
Avstrija	50
Belgija	40
Francija	9
Danska	8
Izrael	8
ZR Nemčija	7
Italija	7
Avstralija	7
Velika Britanija	4
Luksemburg	2
Nizozemska	1
Skupaj	499

Med v Sloveniji nastanjenimi begunci se jih je na Madžarsko vrnilo 64, od teh devet prisilno. V poročilu UDV ni zapisano, kdo so bili tisti, ki so jih s silo vrnil, in zakaj. Kljub temu pa na podlagi nekaterih virov in pričevanj¹⁰³ lahko z veliko verje-



101 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek

102 Prav tam.

103 ARS, AS 1931, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956; Farkas, Csaba (2002) “Az 1956-os forradalom szegedi történetének jugoszláv vonatkozásai.” V Verona Molnár (ur.) *’56 és Délvidék. Újvidék/Novi Sad: Nyitott Könyv Kiadó*: 20; Rozs, András (2002) “Az 1956-os forradalom Baranya megyében.” V Verona Molnár (ur.) *’56 és Délvidék. Újvidék/ Novi Sad: Nyitott Könyv Kiadó*: 35.

tnostjo trdimo, da je šlo za skupino devetih beguncev od vsega skupaj 1.200 oseb, ki so jih jugoslovanske oblasti do decembra 1956 s silo vrnile na Madžarsko.

K vračanju madžarskih beguncev v domovino naj bi pripomogla tudi Madžarska komisija za repatriacijo, ki je kar petkrat obiskala različna slovenska taborišča, vendar brez večjega uspeha.¹⁰⁴ Ob vsakokratnem obisku je Madžarsko komisijo za repatriacijo spremljala skupina uslužbencev Začasnega urada visokega komisarja OZN za begunce in nemalokrat je med njimi prišlo tudi do večjih in manjših nesoglasij. Vendar pa je večina beguncev zavračala vsakršne stike z Madžarsko komisijo za repatriacijo; pogovarjali in dogovarjali so se le s sodelavci Visokega komisarja OZN za begunce. V zvezi s tem velja omeniti izjavo Istvána Deáka, člana Madžarske komisije za repatriacijo, ki jo je v zvezi z begunci povedal pred predstavniki jugoslovanskih oblasti: "... v svoji misiji za repatriacijo nikakor ne uspevajo (Madžarska komisija za repatriacijo, op. avtorja)" in dodal, da tako stanje Madžarski ne škodi, ker Madžarska takšnih ljudi ne potrebuje, smilimo se mu le mi, Jugoslovani, ker imamo toliko dela z begunci, torej z njihovimi državljani.¹⁰⁵

V poročilu Uprave državne varnosti je omenjeno tudi, da je iz slovenskih taborišč – ni pa zapisano, iz katerih – pobegnilo 29 beguncev, ki so novo zatočišče poiskali v Avstriji.¹⁰⁶ Dve osebi manj, torej 27, se je odločilo, da ostanejo, oziroma za naselitev v Sloveniji. V zvezi s tem vir omenja, da je bilo od omenjenih 27 ljudi 15 odraslih in 12 otrok. Med odraslimi je deset državljanov FLRJ, pet pa Madžarske, ter da je osem oseb slovenske, sedem pa madžarske narodnosti, vsi pa imajo tu svoje sorodnike.¹⁰⁷

Za konec naj povzamemo, da je od 2.361 madžarskih beguncev, ki so se po revoluciji zatekli v Slovenijo, 2.332 od tod pozneje tudi odšlo. 2.268 oseb se je izselilo na Zahod, 64 – po taki ali drugačni poti – se jih je vrnilo na Madžarsko, 27 se je odločilo za življenje v Jugoslaviji (po vsej verjetnosti v Sloveniji), dve osebi pa sta umrli v begunskih taboriščih.



104 Na podlagi poročila UDV lahko domnevamo, da Madžarska komisija za repatriacijo v Sloveniji ni imela veliko uspehov. Za vrnitev v domovino so uspeli prepričati le 17 oseb.

105 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

106 Po pripovedovanju enega izmed slovenskih intervjuvancev je veliko oseb madžarske narodnosti oziroma madžarsko govorečih ljudi iz okolice Lendave pojav madžarskih beguncev v Prekmurju izkoristilo, da so – prelevljeni v begunce – pobegnili na Zahod, predvsem v Avstrijo. Intervjuvanec ima informacije o več kot deset takih oseb.

107 ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

SKLEP

Po sovjetskem zatrtju revolucije leta 1956 je Madžarsko zapustilo okoli 200.000 ljudi, oziroma dva odstotka celotne populacije. Večina beguncev, približno 90 odstotkov, je zbežala prek Avstrije, preostalih 10 odstotkov pa si je zatočišče poiskalo v Jugoslaviji, mnogi med njimi v Sloveniji.

Največ beguncev je Madžarsko zapustilo v mesecu novembru in decembru, torej takoj po zadušitvi revolucije, in se zateklo predvsem v Avstrijo. Ko pa so v začetku januarja leta 1957 sovjetske sile hermetično zaprle madžarsko mejo proti Avstriji, se je smer bega preusmerila proti jugu, proti Jugoslaviji. To je razvidno tudi iz podatkov, ki navajajo, da je bilo na območju Jugoslavije 1. januarja 1957 "le" 1.748 madžarskih beguncev, nato pa se je njihovo število hitro povečevalo, 16. februarja 1957 pa so jih našli že 17.254. Na podlagi uradnih podatkov je v Jugoslavijo zbežalo 19.857 madžarskih beguncev. Pri tem pa je treba poudariti, da so jugoslovanske oblasti vse do začetka decembra 1956 brez izbiranja zavrile vse prispele begunce. Med krizo oziroma v obdobju do prvih dni decembra 1956 so jugoslovanske oblasti z meja vrnile okoli 1.200 beguncev.

Veliki naval beguncev v začetku leta 1957 je presenetil jugoslovansko vodstvo, tako da so že v drugi polovici januarja 1957 zaprosili za mednarodno pomoč. 23. februarja je v Beogradu tudi uradno začel delovati Komite za koordinacijo pomoči v okviru OZN, ki je skupaj z jugoslovanskimi in madžarskimi organi urejal madžarsko begunsko problematiko.

Od približno 20.000 madžarskih beguncev, ki so si zatočišče poiskali v Jugoslaviji, jih je v Slovenijo prek madžarsko-slovenske meje v Prekmurju prbežalo 1.617, med njimi tudi stotinja vojakov iz kasarne v Lentiju. Poleg omenjenih oseb so v begunske centre po Sloveniji namestili še 730 madžarskih beguncev iz drugih republik. V samih taboriščih v Sloveniji se je rodilo 14 otrok, kar kaže na to, da je večina beguncev pripadala mlajšim generacijam. Tako si je v Sloveniji zatočišče našlo vsega skupaj 2.361 madžarskih beguncev, za katere je bilo ustanovljenih deset begunskih taborišč oziroma zbirnih centrov.

Begunska taborišča so bila izključno na severovzhodu Slovenije, predvsem v gradovih, dvorcih in hotelih naslednjih krajev: Veržej, Borl, Radenci, Štatenberg, Rogaška Slatina, Jelšingrad (Šmarje pri Jelšah), Bizeljsko, Brestanica, Črnci na Apaškem polju in Murska Sobota. Prvo taborišče so odprli že 1. novembra 1956, večino, kar pet, pa v januarju in februarju naslednjega leta, ko je prišlo do glavnega begunskega vala. Pri tem pa je treba poudariti, da ti begunski centri niso delovali hkrati, temveč so jih postopoma odpirali in zapirali. Zadnja dva begunska taborišča - Brestanico in Mursko Soboto - so zaprli 1. novembra 1957, torej natančno leto dni po odprtju prvega taborišča za madžarske begunce.

Kar se tiče nadaljnje usode madžarskih beguncev v Sloveniji: 2.239 oseb se je preselilo na Zahod v letu 1957, 55 oseb se je vrnilo na Madžarsko, nadaljnjih devet oseb pa so vrnili s silo. Dve osebi sta umrli v taborišču, 29 beguncev pa je pobegnilo iz taborišč in so se zatekli v Avstrijo. V Sloveniji je ostalo 27 beguncev; kot navaja arhivski vir, so imeli vsi v Sloveniji sorodnike in so jih imeli za povratnike.

VIRI IN LITERATURA:

- Broz, Josip Tito (1961) "Govor aktivu komunistov iz Istre, 11. november 1956." V *Borba za mir in mednarodno sodelovanje* (govori in članki), X. knjiga. Ljubljana: CZ.
- Cseresnyés, Ferenc (2006) "Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956." V Ibolya Murber in Zoltán Fónagy (ur.) *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien: Chernin Verlag: 387–410.
- Deák, Ferenc (2002) "Ötvenhat egy dráma-és filmíró szemével." V Verona Molnár (ur.) *'56 és Délvidék*. Újvidék: Nyitott Könyv Kiadó: 104–110.
- Farkas, Csaba (2002) "Az 1956-os forradalom szegedi történetének jugoszláv vonatkozásai." V Verona Molnár (ur.) *'56 és Délvidék*. Újvidék/Novi Sad: Nyitott Könyv Kiadó: 18–22.
- Frankovics, György (2006) "Az 1956-os magyar menekültek Jugoszláviában." V Győri Levéltár (organizator) *A menekülés állomásai 1956–1957*. Nemzetközi és regionális történelmi konferencia. Győr, 2006, november 23–24. Zvočni posnetek predavanja na konferenci.
- Hegedűs, Attila (2003) "A Délvidéki '56-os Műhely eddigi kutatásainak eredményei." *Távlatok. A Nyitott távlatok civil szervezet folyóirata*. I. évf. 1. sz.: 59–71.
- "Jugoszláv kapcsolat" (2005) Méry, Zsuzsa (režiser) 1956-os Intézet Közalapítvány. Dokumentarni film.
- Juhász, József (2006) "A lehetséges szövetséges szembefordulása." *História* 2006/10: 6–9;
- Kapiller, Imre (1996) "Zalai Honvédek az 1956-os forradalomban. '56 Zalában. A forradalom eseményeinek Zala megyei dokumentumai 1956–1958." *Zalai Gyűjtemény* 40: 38–49.
- Kovačević, Katarina (2003) "Madarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine." *Tokovi Istorije* 1–2/2003: 91–124.
- Murber, Ibolya (2006a) "Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés." *Limes* 2006/3: 71–82.
- Murber, Ibolya (2006a) "Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956." V Ibolya Murber in Zoltán Fónagy (ur.) *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien: Chernin Verlag: 335–387.
- Ripp, Zoltán (2006) "A nemzeti kommunizmus lobogója alatt: Jugoszlávia és a magyar 1956." *Rubicon* 2006/9 (1956-os emlékszám): 60–66.
- Rozs, András (2002) "Az 1956-os forradalom Baranya megyében." V Verona Molnár (ur.) *'56 és Délvidék*. Újvidék/Novi Sad: Nyitott Könyv Kiadó: 22–37.

ARHIVSKI VIRI:

BUNDES ARCHIV, STIFTUNGSARCHIV DER PARTEIEN UND MASSENGANISATIONEN / SAPMO, BERLIN:

SAPMO, Barchiv, DY 30/3642, SED ZK – Büro Walter Ulbricht.

SAPMO, Barchiv, DY 30/3643, SED ZK – Büro Walter Ulbricht.

SAPMO, Barchiv, DY 30/3641, SED ZK – Büro Walter Ulbricht.

ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV / ARCHIV DER REPUBLIK:

ÖStA-BMfaA, Sektion II – pol, 1956.

ÖStA, AdR, BMI, Abteilung 12 U.

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE:

ARS, AS 1589 (Fond CK ZKS), šk. 11, Dokumenti iz prepiske Saveza komunistov Jugoslavije i Komunistične partije Sovjetskog saveza.

ARS, AS 1589 šk. 7, Stenografski zapisnik IV. plenarne seje CK ZKS, 20. november 1956.

ARS, AS 1589, šk. 57, Informacija o politički aktivnosti i odrazu aktualnih mednarodnih dogodjaja, 6. december 1956.

ARS, AS 1931 (Fond RSNZ), tehnična enota 1186, Madžarski dogodki leta 1956, Odmev madžarskih dogodkov v LR Sloveniji, 10. december 1956.

ARS, AS 1931, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957. I. oddelek.

ARS, AS 1931, A-10-12, Letno poročilo referata reakcije pri II. oddelku UDV RSNZ za leto 1956.

ARS, AS 537 (Fond SZDLS), šk. 27, Seja predsedstva SZDLS, 8. november 1956.

ARHIV SRBIJE I CRNE GORE:

Arhiv Srbije i Crne Gore, Fond br. 507, IX, fas. br. 75-1-37.

Arhiv Srbije i Crne Gore, Fond br. 507, IX., fas. br. 75-1-54.

Arhiv Srbije i Crne Gore, Fond br. 507, IX., fas. br. 75/III-1, 92.

TISKANI VIRI:

- (1995) "Top Secret. Magyar-jugoszláv kapcsolatok 1956." Dokumentumok. Budapest: MTA Jelenkor-kutató Bizottság.
- (1991) "KSH (Központi Statisztikai Hivatal) jelentés az 1956-os diszidálásról." *Regio* 4.
- (1956) "Report on Yugoslavia – slovenski pregled." VII/12.

ČASOPISI:

SLOVENSKI POROČEVALEC:

- (1956) "Storili bomo vse, da ohranimo mir: gre za to, da čimbolj izboljšamo življenje naših ljudi" *Slovenski poročevalec* (16. november).
- (1956) "Sporočilo Sekretariata za notranje zadeve o beguncih z Madžarske." *Slovenski poročevalec* (8. december).
- (1956) "Jugoslavija bo storila vse kar se da za zmanjšanje napetosti na svetu." *Slovenski poročevalec* (15. december).
- (1956) "Na kosilu z madžarskimi begunci." *Slovenski poročevalec* (23. december).
- (1957) "Problem madžarskih beguncev." *Slovenski poročevalec* (21. januar).
- (1957) "Enajst tisoč beguncev." *Slovenski poročevalec* (26. januar).
- (1957) "Tragedija treh odstotkov." *Slovenski poročevalec* (27. januar).
- (1957) "Vedno več beguncev." *Slovenski poročevalec* (29. januar).
- (1957) "Čas za obisk še ni dozorel." *Slovenski poročevalec* (2. februar).
- (1957) "Zahtevamo povračilo stroškov." *Slovenski poročevalec* (17. februar).
- (1957) "Pomoč beguncem." *Slovenski poročevalec* (24. februar).
- (1957) "Zanimanje za naše predloge." *Slovenski poročevalec* (6. april).

VEČER:

- (1957) "Informacije iz prve roke." *Večer* 16 (21. januar).
- (1957) "Izpolnili smo moralne obveznosti." *Večer* 171 (25. julij).
- (1957) "1100 madžarskih beguncev bo odpotovalo ta mesec." *Večer* 294 (19. december).

LJUDSKA PRAVICA:

(1957) "Begunci iz Madžarske so nam v veliko gmotno breme." *Ljudska pravica* 40 (17. februar).

(1957) "Kam z vsemi begunci." *Ljudska pravica* 173 (25. julij).

AVTORJI / AUTHORS

1. Dr. Romana Bešter, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SLO 1000, Ljubljana.
romana.bester@guest.arnes.si
2. Dr. Sara Brezigar, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SLO 1000, Ljubljana.
sara.brezigar@guest.arnes.si
3. Ruxandra Comanaru, Univerza v Alberti, Oddelek za psihologijo/University of Alberta, Department of Psychology, Edmonton, Alberta, Canada T6G 2E9
ruxandra.comanaru@ualberta.ca
4. Danijel Grafenauer, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SLO 1000, Ljubljana.
danijel.grafenauer@guest.arnes.si
5. Dr. Vera Klopčič, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SLO 1000, Ljubljana
vera.klopccic@guest.arnes.si
6. Dr. László Kupa, Univerza Peč, Fakulteta za politične vede/University of Pecs – Faculty of Political and Legal Science, 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/B, Madžarska/Hungary.
kupa.laszlo@axelero.hu
7. Dr. Attila Kovács, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SLO 1000, Ljubljana.
attila.kovacs@guest.arnes.si
8. Maja Lamberger Khatib, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo/University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Zavetiška 5, 1000 Ljubljana
maja.lamberger@guest.arnes.si
9. Dr. Mojca Medvešek, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, SLO 1000, Ljubljana.
mojca.medvesek@guest.arnes.si

10. Dr. Dušan Nečak, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta/University of Ljubljana, Faculty of Arts, SI 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2.
dusan.necak@ff.uni-lj.si
11. Aleksandra Pleško, Vožarski pot 8, 1000 Ljubljana
aleks.plesko@gmail.com
12. Dr. Tom Priestly, Univerza v Alberti, Oddelek za moderne jezike in kulturne študije/University of Alberta, Department of Modern Languages & Cultural Studies, Edmonton, Alberta, Canada T6G 2E6
tpriestl@shaw.ca, tom.priestly@ualberta.ca
13. Dr. Mateja Režek, Inštitut Nove revije, Zavod za humanistiko/Institute for Humanities, Cankarjeva 10b, 1000 Ljubljana
mateja.rezek@nz-si

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Treatises and Documents, The Journal of Ethnic Studies (Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja) welcomes the submission of articles, other materials and documents on ethnic and minority studies – more specifically on ethnicity, racial and ethnic relations, ethnic identity, nationalism, xenophobia, protection of (ethnic, national, linguistic, religious, and other) minorities, migration, multiculturalism and related subjects.

Three issues of the journal are published every year, usually in April, September and December.

Papers are published in several languages, while the abstracts are always published both in English and in the original language of the paper.

The authors guarantee that their contents are original, unpublished material and are not being submitted for publication elsewhere.

The papers are subject to the evaluation of two reviewers before a decision is made on publication. The reviewers determine also the scientific categorization of the paper. It is preferable that the length of articles be 30,000–45,000 characters, including spaces. Reviews of books and journals, as well as notes, reports on scientific meetings and other subjects of interest to the journal, should be 5,400–9,000 characters.

Along with the paper should be submitted:

- the name of the author, the name and address of the institution in which he or she is employed, and his contact, to be published in the journal;
- the title of the paper in the language of the paper and in English;
- a summary in the language of the paper and a summary in English;
- key words (3-7) in the language of the paper and in English.

The title of the paper, the summary and the key words together should not exceed 1,600 characters in each language. The summary should contain the general presentation of the subject, the methods implemented, the main results and the conclusion(s).

Graphic materials (graphs, illustrations, tables, etc.) should be submitted (in black and white technique) according to standard modes of computer design. The author should secure copyright permission for graphic material from other sources.

Papers are to be submitted by e-mail to the Editor – Dr. Boris Jesih (boris.jesih@guest.arnes.si).

NOTES AND REFERENCES IN THE TEXT

Explanatory and bibliographic footnotes should be indicated serially within the paper. Papers should take into account the following guidelines of the style of footnotes and citations.

Authors should use the following method in the text:

(Author year: page)

Where there are no named authors, the name of the appropriate body or the title of the referred material should be placed in parentheses instead.

For two authors:

(Author and Author year: page)

For more than two authors:

(Author et al. year: page)

References to more than one publication by the same author in the same year should be distinguished alphabetically by a, b, c etc.

(Author year(a): page)

Quotes: use [...] when direct quote is changed

“[if] we wish to understand what is happening ‘in the periphery’, we must begin by looking at what is happening in the advanced capitalist world” (Lipietz 1987: 29–30).

Footnotes could be used for references when sources could not be referred to in the text as established in the former examples. Such sources could be, for example, legal documents and other type of documents, internet sources, etc. Such sources should be listed in footnotes, in accordance with the style of the list of references.

ALPHABETICAL LISTING OF ALL REFERENCES

The alphabetical listing of all References should be placed at the end of the text. Only works referred to in the text should be listed and conversely, all references given in the text must appear in the listing. The full names of all authors (initials only for the possible middle name) should be used in the listing.

The style of the list of references is as follows:

BOOKS:

Single authored books:

Lifton, Robert J. (1991) *The Genocidal Mentality: Nazi Holocaust and Nuclear Threat*. London: Macmillan.

Two or more authors:

Antze, Paul and Michael Lambek (1997) *Tense Past: Cultural Essays in Trauma and Memory*. London, New York: Routledge.

EDITED VOLUMES:

Komac, Miran, ed. (2007) *Priseljenci*. Ljubljana: Institute for Ethnic Studies.

CHAPTERS FROM MONOGRAPHS:

Mazrui, Ali A. (1999b) "Seek Ye First the Political Kingdom." In Ali A. Mazrui and Christophe Wondji (eds.) *General History of Africa*. Berkeley, Oxford, Paris: The University of California Press, James Currey Publishers, Unesco Publishing: 105–126.

JOURNAL ARTICLES:

Wallerstein, Immanuel (1995) "What Are We Bounding, and Whom, When We Bound Social Research." *Social Research* 62(4): 839–856.

Jeremic, Vuk (2005) "Serbian Democracy's Deal for Kosovo and Metohia." *Review of International Affairs* LVI(1118): 3–10.

NEWSPAPER ARTICLES:

Daalder, Ivo and James M. Lindsay (2003) "American Empire, Not 'If' but 'What Kind.'" *The New York Times* (10 May): B9.

MAGAZINE ARTICLES:

Kaplan, Robert (2003) "Supremacy by Stealth: Ten Rules for Managing the World." *The Atlantic Monthly* (July/August): 65–83.

Elliott, Michael (2002) "The Trouble With Saving the World." *Time* (30 December): 108.

RESEARCH REPORTS, PAPERS FROM CONFERENCE PROCEEDINGS, PhD THESIS:

Szakolczai, Árpád (1994) "Thinking Beyond the East-West Divide: Patocka, Foucault, Hamvas, Elias, and the Care of the Self." Florence: European University Institute, EUI Working Papers in Political and Social Sciences, No. 94/2.

Klopčič, Vera (2002) *Individualni in kolektivni elementi v mednarodnem varstvu človekovih pravic: dokumenti Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin*. PhD Thesis. Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Law.

ONLINE SOURCES:

All online sources should be equipped (in addition to the already described style of reference for different kinds of sources – e.g. books, journal articles, etc.) with the exact web page, location of the source and the date when the source was found.

Warner, Rachel (1989) "Angola: Country Studies – Historical Settings." In: Federal Research Divison, Library of Congress
(<http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstudy:@field,4.4.2006>).

AUTHOR ISSUES

Authors receive two complementary copies of the issue in which their contribution appears.

COPYRIGHT

It is a condition of publication that authors vest copyright in their articles, including summaries and abstracts, in the Institute for Ethnic Studies. Authors may use the article elsewhere *after* publication without prior permission from the Institute, provided that acknowledgement is given to the *RIG* as the original source of publication and that Institute for Ethnic Studies is notified so that our records show that its use is properly authorized.